

Wetenschapswinkel

Wonen, studeren en werken op het binnengasthuisterrein

Op weg naar een ontwerp op basis van gedeelde belangen

Jeroen Kruit en Francien de Jonge

Met medewerking van Tessa Bijlsma (masterthesis Landschape Architecture)
en Casper Kruizinga (masterthesis Rural Innovation) en Sarah-Maria Brouwer,
Tessa Eshuis, Giacomo Galli, Geerte Hoeke, Li Tian (ACT-course)

rapport 315
januari 2015

WAGENINGEN **UR**
For quality of life

Wetenschapswinkel

Wonen, studeren en werken op het binnengasthuisterrein

Op weg naar een ontwerp op basis van gedeelde belangen

Jeroen Kruit en Francien de Jonge

Met medewerking van Tessa Bijlsma (masterthesis Landschape Architecture)
en Casper Kruizinga (masterthesis Rural Innovation) en Sarah-Maria Brouwer,
Tessa Eshuis, Giacomo Galli, Geerte Hoeke, Li Tian (ACT-course)

rapport 315
januari 2015

WAGENINGEN UR
For quality of life

Colofon

Titel	Wonen, studeren en werken op het Binnengasthuisterrein: op weg naar een ontwerp op basis van gedeelde belangen
Trefwoorden	Openbaar, leefbaar, groen, gastvrij, inclusief, toegankelijk, communicatie, gedeelde belangen, framing analyse
Keywords	Public, livable, green, hospitable, inclusive, accessible, Communication, shared interests, framing analysis
Opdrachtgever	Vereniging Openbaar en Leefbaar Binnengasthuisterrein
Projectuitvoering	Jeroen Kruit en Francien de Jonge Met medewerking van Tesse Bijlsma (masterthesis Landschape Architecture) en Casper Kruizinga (masterthesis Rural Innovation) en Sarah-Maria Brouwer, Tessa Eshuis, Giacomo Galli, Geerte Hoeke, Li Tian (ACT-course)
Projectcoördinatie	Jeroen Kruit en Francien de Jonge
Financiële ondersteuning	Wageningen UR Wetenschapswinkel
Begeleidingscommissie	Bettie Ruigrok (VOL-BG) Trees van der Maat (VOL-BG) Thomas Degenaar (Karres & Brands landschapsarchitecten) Erik de Jong (bijzonder hoogleraar cultuur, landschap en natuur aan de Faculteit der Geesteswetenschappen, UvA) Walther Schoonenberg (secretaris Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad) Gerard Nijsten (Directeur bedrijfsvoering, Faculteit Geesteswetenschappen, UvA) Wicher Gielstra (stedenbouwkundige, Gemeente Amsterdam, stadsdeel Centrum) Jos Gadet (DRO stad centraal) Barbara van Mierlo (UD, leerstoelgroep Knowledge, Technology and Innovation, WUR) Jeroen Kruit (onderzoeker, Alterra, WUR) Francien de Jonge (UD wetenschap en samenleving, ASGWUR) Gerard Straver (coördinator Wetenschapswinkel WUR) Rudi van Ettiger (UD, leerstoelgroep Lndschapsarchitectuur, Omgevingswetenschappen, WUR)

Fotoverantwoording	De foto's, kaartjes en figuren zijn vervaardigd door de auteurs of de meewerkende studenten
Vormgeving	Wageningen UR, Communication Services
Druk	RICOH, 's-Hertogenbosch
Bronvermelding	Verspreiding van het rapport en overname van gedeelten eruit worden aangemoedigd, mits voorzien van deugdelijke bronvermelding
ISBN	978-94-6173-886-8

Wonen, studeren en werken op het Binnengasthuisterrein: op weg naar een ontwerp op basis van gedeelde belangen

Op weg naar een ontwerp op basis van gedeelde belangen

Rapportnummer 315

Ir. J. Kruit

Dr. F. de Jonge

Wageningen, januari 2015

**Vereniging Openbaar en leefbaar
Binnengasthuisterrein (VOL-BG)**

t.a.v. Tjeerd Kamper

Binnengasthuisstraat 32

1012 CZ Amsterdam

tkamper@hotmail.com

De "Vereniging Openbaar en Leefbaar

Binnengasthuisterrein en omgeving (VOL-BG)" is een

vereniging met leden die in de buurt wonen. Daarnaast

vertegenwoordigt de vereniging de bewonerscommissies

van de twee complexen met huurwoningen op het

terrein.

Alterra Wageningen UR

Postbus 47

6700 AA Wageningen

0317-486192

info.alterra@wur.nl

www.alterra.wur.nl

Alterra maakt deel uit van Wageningen Universiteit en

Researchcentrum (Wageningen UR). Alterra is hét

kennisinstituut voor de groene ruimte. Alterra biedt een

combinatie van toegepast en wetenschappelijk

onderzoek in een veelheid van expertisevelden op het

gebied van de groene ruimte en het gebruik ervan.

Inhoud

Colofon	2
Inhoud	5
Voorwoord	9
Samenvatting	11
Summary	13
1 Het BG terrein	15
1.1 Achtergrond	15
1.2 Aanleiding, probleemstelling en doel van het onderzoek	16
1.3 Onderzoeksvragen	17
1.4 Onderzoeksactiviteiten en leeswijzer	17
2 Zorgen en wensen van bewoners	19
2.1 Zorgen uit het verleden	19
2.2 Zorgen en wensen naar aanleiding van de nieuwste plannen	20
2.3 Het belang van stadsgroen	21
2.4 Conclusie zorgen & wensen van de bewoners	23
3 Framing analyse	25
3.1 Inleiding	25
3.2 Identiteitsframes	26
3.2.1 Wat zijn identiteitsframes?	26
3.2.2 Identiteitsframes van VOL-BG.	26
3.2.3 Hoe beschrijven informanten van de UvA zichzelf?	26
3.2.4 Identificatie frames van het SDC	27

3.3	Karakteriseringsframes	27
3.3.1	Wat zijn karakteriseringsframes?	27
3.3.2	Positieve karakteriseringsframes van VOL-BG en UvA!	27
3.3.3	Negatieve karakteriseringsframes van VOL-BG over UvA	28
3.3.4	Negatieve karakteriseringsframes van UvA en SDC over VOL-BG	28
3.3.5	En hoe karakteriseert de VOL-BG het SDC?	28
3.3.6	Discrepancie in karakteriseringsframes.	28
3.4	Probleem frames	29
3.4.1	Wat zijn probleem frames?	29
3.4.2	Probleemframes rond de balans tussen wonen en werken	29
3.4.3	Probleem frames over “zonder vertraging bouwen maar toch rekening houden met anderen”.	29
3.5	Procesmanagement frames	30
3.5.1	Procesmanagement frames	30
3.5.2	Procesmanagement frames van de UvA	30
3.5.3	Procesmanagement frames van de VOL-BG	30
3.5.4	Procesmanagement frames van het SDC	31
3.6	Issue frames	31
3.6.1	Wat zijn issue frames?	31
3.6.2	Het issue van de fietsenkelder	31
3.6.3	Het issue van “campus versus universiteitskwartier”	32
3.6.4	Het issue van de bezoekersaantallen	33
3.6.5	Het Beheer van het Binnengasthuisterrein	33
3.7	Conclusie framing analyse	34
4	Fenomenologische & ruimtelijke analyse van de openbare ruimte	37
4.1	Intro, doel, achtergrond, onderzoeksvraag	37
4.1.1	De noodzaak voor een geïntegreerd ontwerp	37
4.1.2	Toegankelijk en inclusief	38
4.2	Onderzoeksactiviteiten en theoretisch model	39
4.3	Het belang van toegankelijkheid en inclusiviteit geïllustreerd aan de hand van de fietser op het Binnengasthuisterrein	40
4.4	Ruimtelijke analyse van toegankelijkheid en inclusiviteit van de openbare ruimte	44
4.4.1	Vier typen openbaarheid	44
4.5	Fenomenologische analyse van toegankelijkheid en inclusiviteit	48
4.5.1	Wat is Fenomenologie	48
4.5.2	De fenomenologische onderzoeksmethode	49
4.6	Resultaten: 6 ontwerpprincipes	52
4.6.1	Resultaten	52
4.7	Conclusie & discussie fenomenologische en ruimtelijke analyse	54

5	Conclusies en aanbevelingen	57
5.1	Hoofdconclusies	57
5.2	Van distributief naar integratief onderhandelen	58
5.3	Frame-alignment: op zoek naar overeenkomstige belangen	58
5.4	Integrale ontwerpopgave (ontwerp)	59
5.5	De functie van groen	60
5.6	Kans ter discussie	60
5.7	Concreet advies	61
	Bronnen	63

Voorwoord

Verlieten rond de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw de Amsterdammers massaal hun stad (dieptepunt 1984), sinds twee decennia stroomt de hoofdstad weer vol. De groei van de stad Amsterdam past in een mondiale trend waarbij de stedelijke heropleving een gevolg is van de transitie van een industrieel-dienstentijdperk naar een (creatieve) kenniseconomie. Kenniseconomie vergt veel en verschillende soorten kenniswerkers (menselijk kapitaal) die zich in (aantrekkelijke) steden ophouden. De econoom Edward Glaeser spreekt zelfs van een *Triumph of the City* (2011). Zo'n triomfante stad trekt op haar beurt weer veel toeristen aan, wat de drukte in succesvolle steden soms zelfs tot kritieke hoogten stuwt.

Steden als Amsterdam doen er alles aan om de vestigingscondities voor kenniswerkers en kennisbedrijven te optimaliseren, en pogen uit alle macht de toestroom en de daarbij behorende negatieve effecten zoals drukte in goede banen te leiden. De *Structuurvisie 2040: Economisch sterk en duurzaam* (2010) en het *Strategisch Plan: Amsterdam maakt mogelijk* (2014) zijn daarvan voorbeelden op macroniveau.

Maar de 'triomf van de stad' is fysiek vooral invoelbaar in de straat. Zeker in de binnenstad van Amsterdam, en dus ook op het Binnengasthuisterrein, in het midden van de historische stad, nota bene een Beschermd Stadsgezicht met een aantal Rijksmonumenten! Het Binnengasthuisterrein wordt intensief gebruikt door bewoners, studenten en medewerkers van de UvA, toeleveringsbedrijven, passanten en toeristen. Het ziet er naar uit dat het aantal gebruikers de komende jaren zal toenemen. Het aantal interacties op deze plek zal stijgen, sommige belangen zullen botsen. Hoe dit te ordenen?

De hiervoor genoemde ruimtelijke beleidsplannen zullen daarop geen precies antwoord formuleren. Ter plekke zal de (toekomstige) situatie in ogenschouw moeten worden genomen. Daarvoor zijn nieuwe methodes nodig, zeker gezien de afnemende beleidsmatige en financiële invloed van de (verschillende) overheden. Deze laatste zullen meer dan ooit de verschillende belangen moeten inventariseren, samen met andere belanghebbenden een visie of perspectief ontwikkelen, en samen voor financiële onderbouwing zorgen. En eerder *bottom up* dan *top down*.

Het voor u liggende onderzoek is actueel omdat simpelweg de belangen van bewoners, werkers, passanten en toeristen op het Binnengasthuisterrein van vandaag zijn; de belangenstegenstellingen voortvloeien uit de successen van de hedendaagse stad; en omdat de (combinatie) van gehanteerde methoden een antwoord is op de actuele vragen uit de nieuwe ruimtelijke ordening.

De aanpak van de Wetenschapswinkel van Wageningen UR is een zinvolle gebleken en is veelbelovend voor verdere toepassing in de moderne ruimtelijke ordening. Ten eerste omdat de analyse van de aan de hand van interviews ontwikkelde verschillende 'identiteitsframes' de verschillende belangenbehartigers helpt elkaar beter te begrijpen. Ten tweede doordat de ontwerper achter de tekentafel vandaan komt en zich inleeft in de beleavingswereld van de direct betrokkenen. Door deze *fenomenologische* aanpak ontstaat er snel een concreet en voor iedereen inzichtelijk ontwerp.

Dr. Jos Gadet
Hoofdplanoloog
Ruimte en Economie
Gemeente Amsterdam

Samenvatting

Het Binnengasthuisterrein, een relatief groen stukje stad midden in Amsterdam, wordt intensief gebruikt door bewoners, studenten, medewerkers van de UvA, passanten en toeristen. Tegengestelde belangen en visies tussen bewoners, diverse andere partijen en de UvA hebben in de loop van de tijd tot botsingen geleid. Toen in 1995 de UvA huisvestingsplannen maakte en voorstelde op het BG terrein de universiteitsbibliotheek van Geesteswetenschappen te bouwen vreesden de bewoners verenigd in VOL-BG een aantasting van het openbare en leefbare karakter en de ruimtelijke kwaliteit van het BG terrein.

Twaalf jaar hebben VOL-BG en UvA strijd geleverd tot in 2012 de UvA het voorgenomen bebouwingsplan voor de 'driehoek' intrekt. In een nieuw planvormingsproces zijn de bewoners uitgenodigd mee te denken over de nieuwe inrichting. De VOL-BG wil graag samenwerken, maar draagt ook de last van 12 jaar strijd. Ze besluit een externe partij, de Wetenschapswinkel van Wageningen UR, om advies te vragen hoe zoveel verschillende wensen en belangen samen te brengen in een integraal ontwerp.

De insteek van dit Wetenschapswinkelonderzoek is niet een integraal ontwerp geweest, maar een verkenning van de randvoorwaarden om tot zo'n integraal ontwerp te komen. Twee masterstudenten van Wageningen Universiteit en een groep masterstudenten uit de Academic Consultancy Training hebben hiervoor de basis gelegd. Aan de hand van een framing analyse is verkend wat er nodig is om tot een constructieve samenwerking te komen. Daarnaast zijn uit een ruimtelijke en fenomenologisch analyse van de openbare ruimte ontwerpprincipes afgeleid welke kunnen worden ingezet om de mate van inclusiviteit en toegankelijkheid (geschiktheid voor verschillende functies) op het BG terrein te beïnvloeden.

De framing analyse en de ontwerpverkenning hebben beiden geleid tot het inzicht dat bouwopgaven met een omvang zoals die van de UB op het BG terrein vragen om een (gezamenlijke) analyse van de impact op de omgeving. Uit de analyse komt dat er op veel punten overeenkomsten bestaan tussen de partijen VOL-BG, UvA en SDC. Echter op belangrijke punten bestaat de indruk dat beide partijen tegenover elkaar staan. Verschillen lijken met name betrekking te hebben op prioritering. Juist de overeenkomsten vormen een belangrijk uitgangspunt om de verschillen te kunnen overbruggen. VOL-BG en UvA geven beiden aan samen te willen werken. Om tot de gewenste samenwerking te komen is er van beide kanten een extra inspanning nodig.

Het advies dat uit dit onderzoek voortkomt is om onder leiding van een onafhankelijke facilitator, die door alle partijen wordt erkend, in een besloten groep te verkennen hoe de samenwerking kan worden gestimuleerd en de onderhandelingsruimte kan worden vergroot. Deze rapportage kan daarvoor als achtergronddocument dienen. Belangrijk hierbij is dat er eerst overeenstemming bereikt wordt over het onderhandelingsproces en daarna over het BG terrein zelf.

VOL-BG en UvA zijn doordat ze 'samenwonen' nu en in de toekomst tot elkaar veroordeeld. De huidige samenwerking is te karakteriseren als een distributieve onderhandeling. Elke partij probeert in de onderhandeling zijn eigen probleem op te lossen. Winst voor de één betekent dan automatisch verlies voor de ander. Het gevaar is dat er compromissen uitkomen die onbevredigend zijn voor alle partijen en niet het maximaal mogelijke bereiken.

De ontwerpstudie heeft geleerd dat het essentieel is om eerst gezamenlijk vast te stellen welke mate van toegankelijkheid en inclusiviteit door de stakeholders wordt gewenst op het BG terrein voordat ontwerpprincipes, zoals die hier zijn ontwikkeld, toegepast kunnen worden voor het ontwerp van het BG terrein. Essentieel daarbij is de vraag of het BG terrein altijd en voor iedereen toegankelijk moet zijn en welke functies het BG terrein als onderdeel van de binnenstad wil faciliteren.

Zo zal de discussie moeten worden gevoerd of het wenselijk is de verbindende fietsroute van Het Hoofdnet Fiets over het BG te laten lopen.

Summary

The Binnengasthuis area, a relatively green area in the city centre of Amsterdam, is used extensively by residents, students, University of Amsterdam (UvA) staff, passers-by and tourists. Opposing interests and visions between residents, various other parties, and the UvA have led to collisions over time. Then in 1995, the UvA developed housing plans and suggested to build the library of the Faculty of Humanities in the BG area. The residents, united in VOL-BG, feared infestation of the public and liveable character and the spatial quality of the BG site.

For twelve years VOL-BG and UvA were in conflict until in 2012 the UvA withdraws the proposed development plan for the 'triangle'. In a new planning process the residents are invited to participate. VOL-BG wants to cooperate, but also bears the burden of 12 years of struggle. She decides to ask a third party, the Science Shop of Wageningen UR, for advice how to integrate so many different interests and concerns in one design.

The focus of the Science Shop Research has not been an integrated design, but an exploration of the conditions to achieve such an integral design. Two master students of Wageningen University and a group of graduate students from the Academic Consultancy Training have provided the foundation for this advice. In a framing analysis on a number of qualitative interviews with a selection of stakeholders was explored what is needed in order to achieve a constructive cooperation. In addition, from a spatial and phenomenological analysis of public space, design principles derived which can be used to influence the degree of inclusiveness and accessibility (suitability for different functions) on the BG area.

The framing analysis and design exploration both have led to the conclusion that building projects on the scale of the UB in the BG area ask for a (joint) analysis of the impact on the environment. The framing analysis shows a lot of similarities between the parties VOL-BG, UvA and SDC. However, at key points the impression persists that both sides face each other. Differences seem to relate to prioritization. The existing mutual agreements are an important starting point for bridging the differences. VOL-BG and UvA both emphasize the wish to cooperate. To achieve this it requires an extra effort from both sides.

The advice is to explore in a closed group, under the guidance of an independent facilitator whom is recognized by all parties, how cooperation can be promoted and the negotiation space can be enlarged. These reports can serve as the background document. Before searching for mutual agreement on the BG premises it is needed to have mutual agreement on the negotiation process first.

VOL-BG and UvA are sentenced to one another because they share the same area now and will be doing so in the future. The current cooperation can be characterized as a distributive negotiation. Each Party shall endeavour in the negotiations to solve their own problem. Profit for the one automatically means loss for another. The danger of compromise is that they are unsatisfactory for all parties involved and that the maximum possible is not achieved.

The design study has shown that it is essential to establish with all relevant stakeholders what is the joint idea about the desired level of accessibility and inclusiveness of the BG area before design principles, such as those developed, can be applied to the design of the BG area. One crucial factor is whether the BG area should be accessible to everyone and what is the preferred role of the BG area for the inner city of Amsterdam.

In this perspective it is important that the discussion is conducted on the desirability of a city cycle route being part of the BG area.

1 Het BG terrein

1.1 Achtergrond

Het Binnengasthuisterrein is een relatief groen en rustig stukje stad midden in Amsterdam tussen het Rembrandtplein en de Wallen (zie Figuur 1 en 2). De Universiteit van Amsterdam (UvA) bezit veel panden op het terrein. Het BG-terrein ligt midden in het Beschermd Stadsgezicht en een gedeelte van de gebouwen en de stedenbouwkundige structuur is Rijksmonument. Het Binnengasthuisterrein wordt intensief gebruikt door bewoners, studenten en medewerkers van de UvA, toeleveringsbedrijven, passanten en toeristen.

De historische bebouwing van het Binnengasthuisterrein stamt uit de periode tussen 1870 en 1913, toen het complex werd verbouwd tot ziekenhuis (het Binnengasthuis). Wanneer het Binnengasthuis in 1981 opgaat in het Academisch Medisch Centrum (AMC), wordt een gedeelte van de leegstaande gebouwen gekraakt. Veel van de panden op het BG-terrein zijn dan al in beheer (en later in eigendom) van de UvA. Vanwege tegengestelde belangen en visies, hebben zich in de loop der tijd regelmatig botsingen voorgedaan tussen bewoners en UvA. Ook veel andere partijen bekommeren zich vanuit verschillende perspectieven om het Binnengasthuisterrein als uniek en historisch waardevol stukje binnenstad.

Om hun belangen beter te kunnen behartigen, hebben de bewoners zich in 2001 verenigd in de "Vereniging Openbaar en Leefbaar Binnengasthuisterrein en omgeving (VOL-BG)". VOL-BG is een vereniging met leden die in de buurt wonen. Daarnaast vertegenwoordigt de vereniging de bewonerscommissies van de twee complexen met huurwoningen op het terrein. VOL-BG zet zich in voor het behoud van de leefbaarheid, de groene hovenstructuur en het cultureel erfgoed van het Binnengasthuisterrein.

Na de privatisering van het universitair vastgoed in 1995, begint de UvA huisvestingsplannen te ontwikkelen om onderwijs en onderzoek zo goed mogelijk te faciliteren. Daarbij ontwikkelt de UvA het plan om op het Binnengasthuisterrein de universiteitsbibliotheek van de geesteswetenschappen te bouwen. Om de toenmalige plannen te realiseren moesten oorspronkelijk twee monumentale voormalige ziekenhuisgebouwen gesloopt worden (het zusterhuis en de tweede chirurgische kliniek). Bovendien zou een zonnige rustige binnentuin opgeofferd worden. VOL-BG vreest dat deze ingreep ten koste gaat van het openbare en leefbare karakter en de ruimtelijke kwaliteit van de buurt.

De VOL-BG voert vervolgens gedurende meer dan twaalf jaar een strijd met de UvA om de bouw van de bibliotheek en de sloop van de monumentale panden te voorkomen. Dit eindigt in een felle juridische strijd die gevoerd wordt tussen meerdere verenigde partijen¹ en de UvA.

¹ De VOL BG, De Vereniging Vrienden van Amsterdamse Binnenstad, Het Cuypersgenootschap, De Bond Heemschut, de werkgroep Keurtuinen en groen van het wijkcentrum d'Oude Stadt, de initiatiefgroep Burgwallen Zuid (IGBZ).

Figuur 1 Het BG-terrein beslaat het gebied tussen de Oudemanhuispoort, Grimburgwal, Oude Turfmarkt, Nieuwe Doelenstraat en Kloveniersburgwal (Bron: VOL-BG onderzoeksaanvraag Wetenschapswinkel, 2012).

Figuur 2 Het voorgenomen bebouwingsplan voor de 'driehoek' wordt in het voorjaar van 2012 door de UvA ingetrokken (Bron: VOL-BG onderzoeksaanvraag Wetenschapswinkel, 2012).

1.2 Aanleiding, probleemstelling en doel van het onderzoek

In het voorjaar van 2012 trekt de UvA uiteindelijk het voorgenomen bebouwingsplan voor de 'driehoek' in (zie Figuur 2). Het planvormingsproces wordt nu opnieuw vorm gegeven. Daarbij wordt afgezien van de sloop van monumentale panden. Bovendien worden de bewoners uitgenodigd mee te denken over de nieuwe inrichting van het terrein. In dit planvormingsproces houdt de UvA echter vast aan haar wensen tot het bouwen van een nieuwe universiteitsbibliotheek midden op het Binnengasthuisterrein en de renovatie van twee grote collegezalen in de Oude Manhuispoort. Wel wordt hierbij aan de architecten gevraagd de bewoners serieus te nemen en ervoor te zorgen dat de nieuwe ontwerpen passen in de omgeving. Ook worden bij de plannen voor de nieuwe bibliotheek twee monumentale panden herbestemd met behoud van monumentale waarden. In de zomer van 2012 formuleert de VOL-BG een aantal voor haar belangrijke uitgangspunten voor het behoud van het groene, openbare en leefbare karakter van het Binnengasthuisterrein.

In het nieuwe overleg met de UvA en het stadsdeel Centrum/gemeente Amsterdam wil de VOL-BG goed beslagen ten ijs komen. De leden van de vereniging willen echter ook vermijden opnieuw in een jarenlange juridische strijd met UvA en gemeente Amsterdam terecht te komen. Daarom willen zij bij voorkeur samen met de UvA komen tot een internationaal tot de verbeelding sprekende toekomstige inrichting van het Binnengasthuisterrein, met behoud van het rustige, groene en monumentale karakter van het terrein.

Om het gesprek met de UvA succesvol aan te gaan heeft de VOL-BG een aanvraag ingediend bij de Wetenschapswinkel van Wageningen UR. Enerzijds omdat externe hulp bij het integreren van zoveel verschillende wensen en belangen in een integraal ontwerp onontbeerlijk lijkt. En anderzijds omdat VOL-BG na jarenlange (juridische) strijd ondersteuning nodig heeft om de omslag van de belanghebbende partijen naar een constructief perspectief te faciliteren en/of strategieën daartoe te ontwikkelen.

De doelstelling van de VOL-BG is erop gericht te komen tot een internationaal tot de verbeelding sprekende toekomstige inrichting van het Binnengasthuisterrein, met behoud van het rustige, groene en monumentale karakter van het terrein, waarin wonen, leren, spelen, werken en recreëren door elkaar heen gebeurt door jonge en oude mensen, buurtbewoners, bezoekers, studenten en UvA medewerkers. In dit rapport beschrijft de wetenschapswinkel van Wageningen UR het onderzoek dat zij heeft uitgevoerd om VOL-BG bij het bereiken van dit doel te ondersteunen.

1.3 Onderzoeksvragen

Naar aanleiding van het verzoek van VOL-BG aan de Wetenschapswinkel van Wageningen UR zijn de volgende twee onderzoeksvragen geformuleerd:

(1) Proces gerichte vraag: Vanuit welk perspectief (frame) benaderen de verschillende stakeholders de problematiek rond de herinrichting van het Binnengasthuisterrein, welke vertegenwoordigers en probleemeigenaren kunnen binnen deze stakeholders onderscheiden worden en waar liggen kansen voor betrokken partijen om tot een constructieve samenwerking te komen?

(2) Ontwerp gerichte vraag: Hoe kan het Binnengasthuisterrein ontworpen worden zodanig dat het rustige, groene en monumentale karakter van het Binnengasthuisterrein en omgeving bewaakt wordt, tegemoet gekomen wordt aan de diversiteit van belangen van de diverse gebruikers en de samenhang tussen de hoven als karakteristiek onderdeel van het Binnengasthuisterrein bewaard wordt.

1.4 Onderzoeksactiviteiten en leeswijzer

Allereerst heeft de Wetenschapswinkel een verkennende studie uitgevoerd waarin studenten de wensen en zorgen van VOL-BG leden met betrekking tot het Binnengasthuisterrein hebben geïnventariseerd. Een groep van vijf masterstudenten hebben hiervoor een aantal VOL-BG leden geïnterviewd (Hoofdstuk 2). Ook hebben zij aan de hand van een literatuurstudie het belang van groen in steden beschreven en een stakeholder analyse uitgevoerd. Dit studentenonderzoek werd uitgevoerd in het kader van het master vak Academic Consultancy Training. Hun eindrapport "Effects of Urban Green and Wishes & concerns of VOL-BG members regarding the Binnengasthuisterrein" kan gedownload worden op de Wetenschapswinkel website van het project.

Uit de verkennende studie zijn vier belangrijke gespreksthema's naar voren gekomen. Aan de hand van deze gespreksthema's heeft Casper Kruizinga (internationale ontwikkelingsstudies) vervolgens semigestructureerde kwalitatieve interviews gehouden met vertegenwoordigers van UvA, VOL-BG en het Stadsdeel Centrum (SDC). Een verslag van deze interviews waarin de diversiteit aan perspectieven op de problematiek rond het Binnengasthuisterrein naar voren komt, is apart te downloaden ("Visies op de problematiek op het Binnengasthuisterrein").

Op grond van de interviews is vervolgens een zogenaamde "framing analyse" uitgevoerd (Aarts e.a., 2014). Een "framing analyse" kan inzichten verschaffen die kunnen bijdragen aan de oplossing van langdurige conflicten. In Hoofdstuk 3 wordt daarom beschreven hoe verschillende partijen de problemen "framen" en ook hoe zij daarbij de eigen betrokkenheid en die van de andere partij typeren.

Tegelijkertijd heeft Tesse Bijlsma (landschapsarchitectuur) in een ontwerp studie een ruimtelijke en een fenomenologische analyse uitgevoerd naar inclusiviteit en toegankelijkheid in de openbare ruimte. Inclusiviteit verwijst naar de mate waarin een specifiek ontworpen plek in staat is verschillende functies (bv fietsen, wandelen of zitten) te combineren. Toegankelijkheid verwijst naar de ervaren visuele en fysieke toegankelijkheid. Deze analyse is uitgevoerd op verschillende plekken in de Amsterdamse binnenstad, waaronder het Binnengasthuisterrein. Op grond van deze analyse worden zes ontwerpprincipes geformuleerd, waarmee men de mate van inclusiviteit en toegankelijkheid op het Binnengasthuisterrein kan beïnvloeden (Hoofdstuk4). Het onderzoek van Tesse Bijlsma staat beschreven in zijn masterthesis "The phenomenology of publicness: designing an accessible and inclusive Binnengasthuis area". Aan het einde van hoofdstuk 4 wordt stil gestaan bij een aantal discussiepunten waarover partijen het eens moeten worden alvorens de ontwerpprincipes van Tesse Bijlsma zinvol te kunnen toepassen. Deze discussiepunten zijn (deels) voortgekomen uit een bijeenkomst in het literair café Perdu (Amsterdam, 17 september 2014), waarin de Wetenschapswinkel de resultaten van het onderzoek heeft gepresenteerd aan bewoners, vertegenwoordigers van de UvA, vertegenwoordigers van de gemeente, de begeleidingscommissie, de architect André van Stigt en anderen die zich betrokken voelen bij het Binnengasthuisterrein.

Tenslotte staan in hoofdstuk 5 de voornaamste conclusies samengevat. Er worden tevens aanbevelingen gedaan om door middel van een integratieve onderhandelingsstrategie uitgangspunten voor het beheer van het Binnengasthuisterrein te formuleren die vervolgens als leidraad kunnen functioneren bij het toepassen van de geformuleerde ontwerpprincipes.

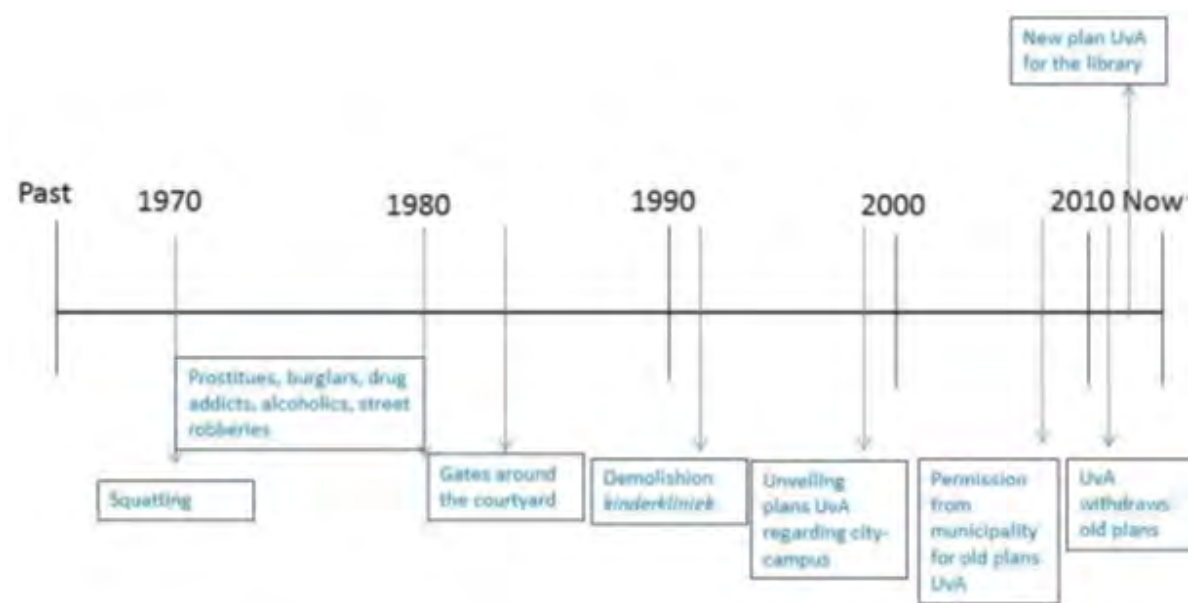
Wanneer in dit rapport gesproken wordt over bewoners, worden die bewoners bedoeld die zich verenigd hebben in de VOL-BG.

Wij, Jeroen Kruit en Francien de Jonge, de schrijver van dit rapport raden aan eerst H2 en dan H5 te lezen voor de conclusie op hoofdlijnen.

2 Zorgen en wensen van bewoners

2.1 Zorgen uit het verleden

In een eerste verkennende studie wordt aan leden van de VOL-BG gevraagd naar hun wensen en zorgen met betrekking tot het Binnengasthuisterrein. Veel leden blijken al sinds de tachtiger jaren, aanvankelijk als kraker, later als legale bewoner, op het Binnengasthuisterrein te wonen. In de loop der tijd hebben vele gebeurtenissen plaatsgevonden die hun woonsituatie steeds ingrijpend (dreigen te) beïnvloeden. Op de tijdlijn van Figuur 3 staan deze gebeurtenissen en omstandigheden zoals die in de interviews met leden van de VOL-BG naar voren komen, schematisch weergegeven.

Figuur 3 De geschiedenis van gebeurtenissen en problemen weergegeven in de tijd, zoals gerapporteerd door geïnterviewde VOL-BG leden (Uit: Brouwer, S. et al, 2013; Effects of Urban Green and Wishes & concerns of VOL-BG members regarding the Binnengasthuisterrein, ACT-report).

De houding van de UvA in het verleden, heeft de relatie tussen bewoners en UvA in de loop der tijd schade toegebracht en de bewoners wantrouwend gemaakt. De VOL-BG leden vermelden in dit verband de voorstellen van de UvA om historische panden te slopen, hun voorstellen om nieuwbouw te slopen, de juridische strijd, de worsteling rondom het fietsenprobleem, de weigering van de UvA om het Binnengasthuisterrein s 'nachts af te sluiten en het ontbreken van een goede en laagdrempelige contactpersoon waardoor problemen rond de leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein onnodig uit de hand lopen. Men moet er rekening mee houden dat de visie van bewoners op de UvA en de stadsdeelraad door deze historie negatief beïnvloed wordt.

Uit de interviews komt naar voren dat individuele leden in detailvisies verschillen, maar in grote lijnen hetzelfde doel voor ogen hebben met betrekking tot het behoud van de leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein.

2.2 Zorgen en wensen naar aanleiding van de nieuwste plannen²

Uit de interviews komt naar voren dat veel van de zorgen en wensen die momenteel onder de bewoners leven, gerelateerd zijn aan 1) de omvang en impact van de nieuwe universiteitsbibliotheek op het Binnengasthuisterrein, 2) de impact van de plannen op de leefbaarheid, 3) de onzekerheden waarmee dit alles gepaard gaat en 4) de slechte communicatie met de UvA. In het perspectief van VOL-BG is de zorg en frustratie in dit opzicht vooral dat bewoners *achteraf* worden geïnformeerd door de UvA, terwijl hun wens juist is dat de UvA hun zorgen serieus neemt en hen *vooraf* betreft bij de ontwikkeling van plannen.

De omvang van de nieuwe universiteitsbibliotheek en al haar consequenties, verontrust de leden van VOL-BG omdat ze vrezen dat de leefbaarheid en het rustige karakter van het Binnengasthuisterrein verloren zal gaan. Die zorg is het gevolg van de vrees over een door hen verwachte toename in bezoekers en verkeersstromen op het Binnengasthuisterrein (en in het bijzonder de fietsenkelder), maar gedeeltelijk reflecteert het ook de bezorgdheid over bouwactiviteiten zoals graafmachines en hei-activiteiten.

Tabel 1 Zorgen van bewoners ten aanzien van de plannen voor een nieuwe universiteitsbibliotheek.

Zorgen van bewoners

Verlies van het rustige karakter van het Binnengasthuisterrein

Toenemende belasting door mensen en vervoersstromen en later in het proces ook de plaatsing van de ingang van de fietsenkelder

Verlies van groen

Verlies van het typische middeleeuwse karakter en de hovenstructuur van het Binnengasthuisterrein

Bouwactiviteiten

Verkrotting van panden³

"Electro-smog" door het grote aantal te verwachten Wi-Fi punten

Verlies aan zonlicht voor mensen die naast het binnenhof wonen

Figuur 4 In het nieuwe ontwerp voor de universiteitsbibliotheek wordt voorgesteld het hof tussen de bestaande gebouwen te overdekken met een glazen dak (Bron: Tesse Bijlsma).

² Dit overzicht van wensen en zorgen is gebaseerd op interviews onder bewoners die in het voorjaar van 2013 zijn gehouden door de ACT groep

³ In latere interviews van Casper Kruizinga werd juist waardering uitgesproken over het initiatief van de UvA om verkrotting tegen te gaan

Wanneer VOL-BG leden worden bevraagd over de wensen van bewoners ten aanzien van de UvA, stellen alle geïnterviewde leden van VOL-BG dat zij op zich geen bezwaar hebben tegen de aanwezigheid van de UvA op het Binnengasthuisterrein en zelfs niet tegen plannen om er een universiteitsbibliotheek te vestigen. Zij wensen vooral dat de UvA op een andere manier met de bewoners, en met hun belangen en wensen omgaat: dat de UvA hun zorgen serieus neemt, dat er echt samengewerkt wordt aan vormgeving en beheer van het Binnengasthuisterrein, dat er serieus onderzoek wordt gedaan naar de impact van de plannen op de leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein en dat er een laagdrempeliger contact met de UvA wordt gecreëerd voor de dagelijkse gang van zaken op het terrein. Een overzicht van de specifiek genoemde wensen staat in Tabel 2.

Tabel 2 Wensen van bewoners over gedrag en communicatie van de UvA (Uit: Brouwer, S. et al, 2013; Effects of Urban Green and Wishes & concerns of VOL-BG members regarding the Binnengasthuisterrein, ACT-report).

Wensen van de bewoners
Dat de VOL-BG serieus genomen wordt
Dat de VOL-BG vooraf bij plannen wordt betrokken en niet achteraf worden geïnformeerd
Goed beheer van en toegang tot terrein en onderhoud van gebouwen
Dat de UvA een serieuze studie laat doen over de gevolgen van de plannen voor de bouw van de universiteitsbibliotheek op de Binnengasthuisterrein en omgeving (Omgevingseffect Rapportage)
Dat de UvA cijfers beschikbaar stelt die nodig zijn om een omgevingseffect rapportage te kunnen uitvoeren
Dat de UvA open staat voor een andere (en minder omvangrijke) invulling van de functie van de gebouwen op het Binnengasthuisterrein
Dat de UvA open staat voor de mogelijkheid voor andere locaties voor de universiteitsbibliotheek
Beschikbaarheid van sleutels voor de poort van het binnenhof
Een gemakkelijk en laagdrempelig contact voor dagelijkse beheerszaken

2.3 Het belang van stadsgroen

Eén van de zorgen die de leden van VOL-BG naar voren brengen, is de zorg omtrent het groene karakter van het Binnengasthuisterrein. Het verminderen van groen heeft in de ogen van de geïnterviewden directe consequenties voor de leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein⁴. Maar de bewoners noemen ook dat het voor de stad als geheel belangrijk is om het weinige groen dat er is, te behouden en te beschermen. Groen wordt zelfs gewaardeerd door personen die er zelf niet actief gebruik van maken: het wordt gewaardeerd om zijn intrinsieke waarde. Daarnaast vindt men het groen belangrijk omdat het deel uitmaakt van de karakteristieke historische hovenstructuur op het Binnengasthuisterrein.

Bewoners verwachten ook mogelijke positieve effecten van stadsgroen in relatie tot geluidsoverlast: sommige bewoners suggereren om groene geluidswanden te maken om het effect van de panden als klankkast tegen te gaan.

Daarnaast wijzen de bewoners op het belang van groen voor de sociale contacten. De keerzijde wordt ook benoemd, namelijk dat stadsgroen ook criminaliteit kan uitlokken. Daar hebben de bewoners ervaring mee. De manier waarop stadsgroen wordt ingepast in het ontwerp van het Binnengasthuisterrein als geheel, is dus van cruciaal belang.

⁴ In december 2014 geeft de UvA aan juist veel inspanningen te leveren om het groene karakter van het Binnengasthuisterrein te bevorderen: *.....Naast het groen rond de fietsentree en langs de gevel in de Binnengasthuisstraat krijgt de UB groene daken. Ten opzichte van de bestaande situatie zal er een toename van groen zijn. Daarnaast is stadsdeel Centrum begonnen met een werkgroep om de uitgangspunten van de toekomstige herinrichting van het BG vast te stellen. Meer groen in de openbare ruimte bij herinrichting BG is hierbij een thema. Ook de architect van de UB – André van Stigt – heeft meerdere keren aangegeven en uitgewerkt, wat volgens hem mogelijkheden zijn voor groen...."*

Samenvattend, vinden bewoners het groen op het Binnengasthuisterrein belangrijk vanwege:

1. De intrinsieke waarde
2. Als middel om de leefbaarheid op het Binnengasthuisterrein te bevorderen
3. Als onderdeel van cultureel erfgoed op het Binnengasthuisterrein

Figuur 5 Groene buitenruimte op het Binnengasthuisterrein anno 2014 (Bron: Jeroen Kruit).

2.4 Conclusie zorgen & wensen van de bewoners

Uit de interviews van de verkennende studie komt naar voren dat de leden van de VOL-BG op detailpunten verschillen in hun meningen en prioriteiten, maar eensgezind het grotere gemeenschappelijk doel nastreven om het karakter van het Binnengasthuisterrein te behouden. De plannen voor de bouw van de nieuwe universiteitsbibliotheek door de UvA baart hen dan ook grote zorgen. Bij deze problematiek zijn de UvA en het Stadsdeel Centrum (SDC) de belangrijkste partijen waarmee VOL-BG te maken heeft. In het volgende hoofdstuk (Hoofdstuk 3) worden de visies van deze drie partijen op de problematiek van het Binnengasthuisterrein aan de hand van een serie interviews verder geanalyseerd.

3 Framing analyse

3.1 Inleiding

Ieder mens filtert de informatie uit zijn omgeving op een manier die aansluit bij zijn of haar denkbeelden, interesses, ervaringen en overtuigingen. Die gefilterde informatie bepaalt vervolgens weer hoe we in de toekomst tegen de “werkelijkheid” aankijken. Mensen kunnen op die manier verschillen in de manieren waarop zij tegen problemen aankijken (Aarts e.a., 2014). Zo kan de varkensboer vertellen dat zijn dieren een lui leventje leiden waarin zij “niets hoeven te doen” voor hun eten en drinken. De dierenbeschermmer zal echter datzelfde varken beschrijven als een dier dat lijdt omdat het niets anders kan doen dan liggen en eten, terwijl het in de aard van het dier zit om vooral veel te scharrelen.

De manier waarop we betekenis geven aan een concrete situatie of probleem of nieuwe informatie, noemen we “framing”. Volgens Kaufman *et al.* (2003a) helpen frames ons om complexe verschijnselen te ordenen in coherente en begrijpelijke kaders. We zijn in staat om gebeurtenissen te labelen en om deze vervolgens betekenis te geven door ze te plaatsen binnen een bepaald frame. Andere aspecten verdwijnen daarmee juist naar de achtergrond omdat ze kunnen worden beschouwd als irrelevant of omdat ze haaks staan op onze intuïtie. Frames worden binnen conflictsituaties ook wel gezien als de lenzen waardoor partijen het conflict op verschillende onderdelen beschouwen (Kaufman *et al.*, 2003b; Gray, 2004).

Conflicten in de openbare ruimte worden gekenmerkt doordat partijen “tot elkaar veroordeeld” zijn: ieder van de partijen heeft haar eigen belang in het gebied en geen van de partijen kan “weglopen”. In dergelijke interacties kan de manier waarop partijen de dimensies van de problematiek “framen” sterk uit elkaar gaan lopen. Langdurige conflicten gaan vaak gepaard met de ontwikkeling van antagonistische frames en stereotyperingen van de andere partij, waardoor die conflicten moeilijk zijn op te lossen. In het geval van een conflict kan framing analyse inzicht geven in standpunten, risicobeleving en achtergronden van betrokken partijen. Dit inzicht kan vervolgens helpen om te komen tot zogenaamd “reframing”, een proces waarbij partijen op een andere manier naar elkaar en naar de problematiek kijken waardoor zij in staat zijn mogelijkheden te ontdekken waar ze eerder niet leken te bestaan. Innovatieve ideeën in een groep zijn typisch het resultaat van “reframing”. (Aarts e.a., 2014)

In het planningsproces op het Binnengasthuisterrein zijn bewoners, vertegenwoordigd in VOL-BG, in het verleden langdurig in conflict geweest met de UvA over de inrichting, het gebruik en de bebouwing van het terrein. Beide partijen streven nu samenwerking na. Met deze framing analyse zullen we nagaan in hoeverre de frames van beide partijen ruimte bieden voor overbrugging van het conflict. De UvA en het Stadsdeel Centrum (SDC) zijn de aanspreekpunten voor overleg voor VOL-BG in het planningsproces van het BG terrein. In het kader van dit onderzoek heeft Casper Kruizinga in zijn Master Thesis vertegenwoordigers van deze drie partijen geïnterviewd om hun visie op de problematiek in kaart te brengen. Informanten van VOL-BG (8), van UvA (9) en van SDC (13) zijn bevraagd over de volgende vier thema's:

Thema 1: “voorgeschiedenis”

Thema 2: “het karakter van het BG terrein”

Thema 3: “de nieuwe UB “

Thema 4: “overleg en communicatie”

Het thema “voorgeschiedenis” is gekozen om te achterhalen of (en hoe) de visie op de voorgeschiedenis het perspectief op de huidige problematiek beïnvloedt. De overige drie thema's zijn gekozen op grond van de gesprekken uit de voorverkenning. Voor alle thema's is het perspectief van elk van de drie partijen uitgewerkt en beschreven in het document: “Visies op de problematiek rond het Binnengasthuisterrein”. Dit document kan worden gedownload op de website van de wetenschapswinkel van Wageningen UR.

Vervolgens is aan de hand van de interviews nagegaan hoe partijen de problematiek “framen”. Daarbij zijn de volgende frames onderzocht:

1. Identiteitsframes (hoe denken partijen over zichzelf).
2. Karakteriseringsframes (hoe denken partijen over een ander).
3. Probleem frames (hoe framen partijen het probleem).
4. Power en procesmanagement frames (hoe managen partijen het proces).

Issue frames (hoe framen partijen de verschillende issues).

Na de beschrijving van deze frames wordt stilgestaan bij de vraag in hoeverre de bestaande conflicten kunnen worden verklaard uit verschillen in framing tussen de partijen VOL-BG, UvA en SDC.

3.2 Identiteitsframes

3.2.1 Wat zijn identiteitsframes?

Identiteitsframes zijn frames gebaseerd op de wijze waarop mensen zichzelf zien in relatie tot anderen (Van Bommel *et al.*, 2006). Twistende partijen framen zichzelf binnen een bepaalde identiteit die zij betreffende het conflict hebben aangenomen. In de interviews zijn verschillende van deze identiteitsframes naar voren gekomen.

3.2.2 Identiteitsframes van VOL-BG.

Tot de jaren '90 beschrijven leden van de VOL-BG zichzelf als *proactieve, betrokken en invloedrijke burgers* die het gevoel hebben hun woonomgeving door eigen initiatieven naar hun hand te kunnen zetten. Deze identiteit past ook in het tijdsbeeld van de 70-er jaren.

De privatisering van universiteitsgebouwen in 1995 heeft wat dit betreft gezorgd voor een omslagpunt. Terugkijkend op de periode na 1995, framen VOL-BG leden zich nu als *mensen die strijden voor hun belangen en idealen*, maar *relatief machteloos* staan tegenover het huisvestingsbeleid van de UvA. Er spreekt een duidelijke *trots* uit de manier waarop informanten terugkijken op de periode waarin ze, in goede harmonie samenwerkend met anderen, hebben bereikt dat de UvA in 2012 besluit geen beroep aan te tekenen bij de Raad van State, waardoor de plannen voor sloop definitief van de baan lijken te zijn.

Het identiteitsframe van “idealisten die voor hun belangen opkomen” zet zich voort tot op de dag van vandaag. Daarnaast framen VOL-BG leden zich in alle interviews vooral als *“hoeders van een uniek stukje groen, historisch en leefbaar Amsterdam”*: wanneer zij zich niet meer met het gebied zullen bemoeien, dan zal het “unieke stukje Amsterdam” definitief verloren gaan.

3.2.3 Hoe beschrijven informanten van de UvA zichzelf?

In 1995 wordt het vastgoed van de universiteit geprivatiseerd en beginnen de universiteiten een eigen huisvestingsbeleid te ontwikkelen. Terugkijkend op deze periode beschrijven onze informanten van de UvA zichzelf als partij die plotseling wordt belast met grote *bestuurlijke verantwoordelijkheden*: zij moet huisvestingsbeleid voeren om kwalitatief hoogwaardig onderzoek en onderwijs te kunnen faciliteren en daarbij moet zij zich niet alleen nationaal maar ook internationaal kunnen profileren. Daarnaast moet zij rekening houden met juridische kaders, gemeentelijke visies, politieke verhoudingen en, last but not least, met diverse belangengroepen zoals VOL-BG, het Cuypersgenootschap, het Heemskerkgenootschap, Initiatiefgroep Burgwallen Zuid (IGBZ) en de Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad. De UvA framet zich daarbij als een partij die binnen dit krachtenveld op een *integere, respectabele en bestuurlijk verantwoorde* manier te werk gaat en daarbij de uitdagingen aangaat die hen door de overheid en het maatschappelijk krachtenveld worden opgelegd.

De UvA frameet zichzelf nadrukkelijk als een partij *die ook oog heeft voor de belangen van anderen*. De informanten illustreren dat op diverse punten in de interviews, bijvoorbeeld wanneer zij vertellen hoe ze informatie- en overleg bijeenkomsten organiseren zoals “koffie met de burens”. In het verlengde hiervan frameet de UvA zich ook als partij *van wie de goede bedoelingen en transparante communicatie slecht begrepen worden door de VOL-BG*.

De UvA frameet zichzelf daarnaast *als legitieme partij*: zij opereert binnen de kaders van de wet en zij houdt rekening met verschillende belangen, waarbij ze, alles wikkend en wegend, tot verantwoorde keuzes komt, die wellicht niet altijd door iedereen worden toegejuicht, maar wel goed te verdedigen zijn. De UvA frameet zich hierbij als een *rationele partij die op grond van objectieve argumenten tot besluiten komt*. Dit frame komt ook naar voren in de discussie over de fietsenkelder. Onze informanten vertellen op dit punt hoe ze eerst alle argumenten vóór en alle argumenten tegen op een rijtje heeft gezet, alvorens wikkend en wegend tot de conclusie te komen dat de ingang van de fietsenkelder in dit geval niet op een ander punt te realiseren is. Tenslotte vinden we een identiteitsframe waarbij de UvA zich beschrijft als een partij die *trots* is om op zo’n mooi historisch stukje Amsterdam te zitten.

3.2.4 Identificatie frames van het SDC

Het SDC identificeert zichzelf als *faciliterende partij* die het proces begeleidt en zichzelf daarbij zoveel als mogelijk een *neutrale rol* toebedeelt. De SDC illustreert dit punt in diverse interviews waarin ze stelt vooral het proces te begeleiden zonder daarbij een eigen standpunt of oordeel te hebben.

Daarnaast frameet het SDC zich als een partij *die verantwoording neemt voor haar deel* in het ontwikkelingsproces, in dit geval de verkeersveiligheid in de openbare ruimte.

Tenslotte identificeert het SDC zich als *partner van de UvA* doordat ze zich in het convenant aan de hand van het structuurplan verbindt aan de realisatie van de plannen van de UvA.

De identificatieframes van de informanten van het SDC lijken dus binnen dezelfde context enigszins strijdig met elkaar te zijn: enerzijds een neutrale positie en anderzijds een partner van UvA.

3.3 Karakteriseringsframes

3.3.1 Wat zijn karakteriseringsframes?

Karakteriseringsframes zijn volgens Gray (2003) uitdrukkingen van individuen of groepen over de wijze waarop zij de ander zien. Karakteriseringsframes geven antwoord op de vraag: “Wie zijn zij?” en geven volgens Shmueli *et al.* (2006) een selectieve reflectie over het karakter van andere individuen of partijen.

3.3.2 Positieve karakteriseringsframes van VOL-BG en UvA!

In de interviews over de recente ontwerpen voor de nieuwe universiteitsbibliotheek valt in eerste instantie op, dat ondanks de soms oplopende spanningen en de al jaren durende strijd tussen VOL-BG, UvA en SDC, de partijen ook een aantal positief geformuleerde karakteriseringsframes geven: zo betogen verschillende informanten van de UvA dat *de kritische geluiden van de bewoners een positieve invloed* hebben op zowel vormgeving van de universiteitsbibliotheek, leefbaarheid van het terrein als behoud van cultureel erfgoed. Vergelijkbare positieve karakterisering worden ook door het SDC over VOL-BG gegeven. Andersom spreekt ook een zekere liefde en waardering uit de karakterisering van de VOL-BG over de UvA, zoals wanneer over de universiteit gesproken wordt als “*onze geliefde universiteit*” of “*onze burens*”. Ook wordt positief gesproken over de universiteit die de broodnodige renovatie heeft opgepakt en zo verdere verpaupering tegengaat.

3.3.3 Negatieve karakterisering van VOL-BG over UvA

Naast deze positieve karakterisering zijn ook negatieve karakterisering gevonden, met name van VOL-BG over de UvA. Deze karakteriseringsframes lijken te zijn ontstaan in de periode dat het vastgoed van de universiteit wordt geprivatiseerd en de UvA voor het eerst een eigen huisvestingsbeleid gaat ontwikkelen. Terugkijkend naar die periode karakteriseert de VOL-BG de UvA bijvoorbeeld als een partij bestuurd door *managers met grote ambities en dromen*.

De VOL-BG informanten framen de UvA in deze periode ook als een *onbetrouwbare partij* die zonder bewoners van te voren te informeren, plannen presenteert waaruit blijkt dat de oude ziekenhuisgebouwen en een appartementencomplex gesloopt gaan worden ten behoeve van de bouw van de universiteitsbibliotheek. Deze karakterisatie komt vooral naar voren wanneer informanten terugblikken op een cruciale bijeenkomst in 1999 waarin de UvA in vervolg op een stedenbouwkundige verkenning een model presenteert waarin de sloop van monumentale gebouwen, maar ook van nieuwbouw wordt voorgesteld.

In recente discussies zoals bv over de locatie van de fietsenkelder wordt deze karakterisering van de VOL-BG over de UvA voortgezet wanneer de UvA door een informant van de VOL-BG wordt beschreven als een *groot bedrijf* dat koste wat het kost het *campusidee* wil nastreven of door een andere informant als een organisatie die zich *koloniaal* gedraagt.

Ook wordt de UvA getypeerd als een organisatie die niet luistert naar argumenten van de bewoners, zich niet bekommert om de unieke eigenschappen van het Binnengasthuisterrein en dus *geen rekening houdt met belangen van anderen*. Deze laatste karakterisering is opmerkelijk omdat de Universiteit zichzelf juist frameert als een partij die bij uitstek rekening houdt met de belangen van anderen (zie identiteitsframe).

In de huidige samenwerking met bewoners karakteriseert de VOL-BG de UvA als een *technocratische* partij die bijvoorbeeld weinig begrip heeft voor de inhoud van een concept als “leefbaarheid”.

3.3.4 Negatieve karakteriseringsframes van UvA en SDC over VOL-BG

Het valt op dat noch de UvA, noch de SDC negatieve frames over de VOL-BG presenteren.

3.3.5 En hoe karakteriseert de VOL-BG het SDC?

Informanten van de VOL-BG karakteriseren het SDC als een partij die in het proces *partij heeft gekozen voor de UvA* en haar steunt bij het tot stand komen van de universiteitsbibliotheek op het Binnengasthuisterrein. Deze karakterisering is opmerkelijk, omdat in het identiteitsframe van de SDC naar voren komt dat zij zichzelf juist profileert in haar rol als neutrale facilitator. Bij het bespreken van de identiteitsframes hebben we echter al gezien dat deze neutrale identiteit in de huidige context niet consistent lijkt.

Daarnaast wordt de gemeente door informanten gekarakteriseerd als een partij die *haar verantwoordelijkheid niet heeft genomen*: VOL-BG had van de gemeente verwacht dat zij een grondig onderzoek zou verrichten naar de te verwachte implicaties van de nieuwe universiteitsbibliotheek zoals de effecten van de daaruit voortvloeiende verandering in bezoekersaantallen en daaraan gerelateerde toekomstige mobiliteitsstromen op de leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein als geheel. Het SDC heeft een dergelijk onderzoek echter niet uitgevoerd.

3.3.6 Discrepantie in karakteriseringsframes.

Als we de karakteriseringsframes van de diverse partijen bekijken, dan lijkt bij VOL-BG veel meer sprake te zijn van stigmatiserende uitlatingen dan bij de UvA of bij de SDC. Dit kan met verschillende zaken te maken hebben: het kan zijn dat UvA en SDC veel positiever denken over de VOL-BG dan de VOL-BG denkt over UvA en SDC. Het kan ook zijn dat UvA en SDC wat “formeler” taalgebruik hanteren en daardoor minder blijf geven van hun emoties. Het kan tenslotte zo zijn, dat de stigmatiserende

karacterisering van VOL-BG hun oorsprong vinden in de jarenlange strijd waarin leden van de VOL-BG verwickeld zijn geweest. In jarenlange conflicten bestaat namelijk de neiging om stigmatiserende karakteristieken over anderen te ontwikkelen die zich slechts zeer moeizaam laten verdrijven. Men spreekt in dat geval van zogenaamde “frozen frames”. Dat dit dan minder voorkomt bij de UvA en het SDC kan te maken hebben met het relatief grote personeelsverloop. De betrokkenen van dit moment zijn ‘domweg’ nog niet zo lang bij het proces betrokken en hebben daarmee ook nog geen frozen frame ontwikkeld. In één van de interviews geeft een informant van de UvA inderdaad aan dat men denkt dat trauma’s uit het verleden mogelijk een rol spelen bij de houding van sommige VOL-BG leden op dit moment. Volgens deze informant van de UvA is het soms moeilijk door beelden heen te breken die uit deze trauma’s voortkomen.

3.4 Probleem frames

3.4.1 Wat zijn probleem frames?

Probleem frames zijn frames die uitdrukking geven aan de manier waarop mensen een probleem framen, inclusief de oorzaken en oplossingen van het probleem (van Lieshout *et al.*, 2006). Met name in de gesprekken over het karakter van het Binnengasthuisterrein komen verschillende probleemframes naar voren.

3.4.2 Probleemframes rond de balans tussen wonen en werken

In de beschrijvingen door de VOL-BG wordt de *kwetsbaarheid* van het Binnengasthuisterrein benaderd *en het fragiele evenwicht dat nodig is om het unieke karakter van het Binnengasthuisterrein te behouden*. Wonen en werken worden erkend als de twee dominante functies op het Binnengasthuisterrein, maar het probleem zit hem erin dat *de balans tussen wonen en werken niet verstoord mag raken*. Ook de UvA benadrukt het unieke karakter van het Binnengasthuisterrein en het feit dat een *optimale balans tussen wonen en werken* gezocht moet worden. UvA en VOL-BG spreken in dit verband over “buren” die samen naar die balans moeten zoeken.

De frames over de concrete uitwerking van de omstandigheden waaronder beide partijen de balans tussen wonen en werken optimaal vinden, lijkt echter van elkaar te verschillen. De VOL-BG refereert hierbij naar “knusse hoekjes”, terwijl de UvA vooral het faciliteren van “werken en studeren” benadrukt. Het expliciet maken van het antwoord op de vraag hoe die optimale balans er uit zou moeten zien, blijft achterwege.

In de discussies lijkt het probleemframe van VOL-BG en UvA dus overeen te komen (balans tussen wonen en werken behouden), terwijl het probleemframe in de praktijk verschilt.

3.4.3 Probleem frames over “zonder vertraging bouwen maar toch rekening houden met anderen”.

Voor de UvA is het voornaamste probleemframe niet zozeer het zoeken naar een balans tussen wonen en werken. Voor de UvA heeft *de realisatie van de Universiteitsbibliotheek zelf* de hoogste prioriteit. De realisatie van dit complexe project heeft al veel vertraging opgelopen en het is nu zaak om zonder verdere vertraging het ontwerp en de bouw te realiseren. Daarbij ziet zij het als een uitdaging om *zo goed mogelijk rekening te houden met alle verschillende belangen*. Bewonersbelangen vormen daar een onderdeel van, maar ze zijn zeker niet per definitie de belangrijkste.

Daarnaast acht de UvA het wel degelijk van belang om de goede verhoudingen met VOL-BG te bewaren, al was het maar vanwege het feit dat men verwacht goede relaties met de VOL-BG ook in de toekomst nodig te hebben om een goed beheer van het gebied te realiseren.

Hoewel een aantal informanten van VOL-BG stelt dat het ontwerp van de universiteitsbibliotheek op zich nu acceptabel lijkt, framen de VOL-BG leden het als een groot gemis dat er *niet van tevoren is nagedacht over de gevolgen van de universiteitsbibliotheek op de omgeving*. Men is dan ook bang dat

de impact van de universiteitsbibliotheek, met name door het intensieve gebruik en het grote bezoekersaantal, desastreus zal zijn.

Het SDC frame de problemen op het Binnengasthuisterrein vooral *als een procedureel punt*, waarbij een afweging van vele zwaarwegende belangen aan de orde zijn. Het probleem daarbij is dat ervoor gezorgd moet worden dat één en ander plaatsvindt binnen de kaders van het bestemmingsplan en het structuurplan.

Daarnaast bekommert het SDC zich om de problemen die eventueel voortvloeien uit het nieuwe gebruik van de universiteitsbibliotheek.

3.5 Procesmanagement frames

3.5.1 Procesmanagement frames

Procesmanagement frames verwijzen naar de verschillende visies over de best mogelijke manier om tot een oplossing te komen. Binnen langdurige conflictsituaties bestaan vaak meerdere van dergelijke visies. Grote verschillen in proces management frames houden meestal verband met de complexiteit van oplossingen en de onzekerheid over de mogelijke uitkomsten en gevolgen die hierbij een rol spelen (Kaufman et al, 2006; Shmueli et al. (2006)).

3.5.2 Procesmanagement frames van de UvA

Er is de UvA veel aan gelegen om de universiteitsbibliotheek te realiseren zonder enige additionele vertraging. Dit heeft zij trachten veilig te stellen door een structuurplan op te stellen waarbij een aantal partijen die eerder bezwaar maakten nauw betrokken zijn. Dit structuurplan heeft geresulteerd in een convenant waarmee het SDC zich heeft gecommitteerd aan de ontwerp mogelijkheden zoals deze in het structuurplan aan de orde komen. Op deze manier heeft de UvA het risico op wederom een afkeuring van de bouw tot een minimum beperkt, door *het aangaan van strategische allianties*.

In het convenant met het SDC is afgesproken dat bewoners door de UvA zullen worden betrokken bij het ontwerp voor de nieuwe universiteitsbibliotheek. Door het organiseren van informatie- en overlegbijeenkomsten probeert de UvA dit proces te managen, waarbij zij *een open en transparant communicatiebeleid* voorstaat. Uit vrijwel alle interviews met informanten van de UvA komt naar voren dat de UvA binnen het ontwikkelingsproces van de universiteitsbibliotheek door middel van dit open en transparante communicatiebeleid probeert de belangen van verschillende partijen op een zo harmonieus mogelijke manier te managen.

3.5.3 Procesmanagement frames van de VOL-BG

Het meest dominante procesmanagement frame van de VOL-BG is *de wens vooraf betrokken te worden* bij het bepalen van de uitgangspunten voor het ontwerp van de universiteitsbibliotheek, en niet achteraf.

Een tweede belangrijke visie op het proces is dat VOL-BG meent dat *eerst een geïntegreerde visie op de nieuw te realiseren universiteitsbibliotheek in zijn omgeving* moet worden opgesteld, alvorens aan het ontwerp van de universiteitsbibliotheek te beginnen.

Leden van de VOL-BG zijn gefrustreerd over het feit dat hun betrokkenheid bij het proces zich beperkt tot het achteraf commentaar geven op zaken als bijvoorbeeld de architectenkeuze in plaats van het vooraf betrokken worden bij die keuze. Informanten van VOL-BG illustreren dit punt niet alleen bij de architectenkeuze, maar ook bij onderwerpen zoals de fietsenkelder waarbij de discussie volgens hen pas gevoerd wordt wanneer de fietsenkelder al op de tekeningen staat.

Bij gebrek aan succes bij het realiseren van de management processen zoals de VOL-BG leden die voor ogen staan, probeert VOL-BG zoveel mogelijk *kennis en juridische bijstand te mobiliseren* om

hun doelen toch te bereiken. Daartoe voert zij juridische procedures en roept zij de hulp van de Wetenschapswinkel van Wageningen UR in. De juridische procedures hebben de functie om “zand in de motor te gooien”, terwijl de bijstand van de Wetenschapswinkel gericht is op het vergaren van munitie die hetzij juridisch, hetzij procesmatig kan worden ingezet.

3.5.4 Procesmanagement frames van het SDC

Wat betreft procesmanagement frames blijft het SDC zich voornamelijk in een *faciliterende rol* zien. Vanwege haar betrokkenheid bij het tot stand komen van het structuurplan en het goedkeuren en het ondertekenen van het convenant heeft het SDC zich wat betreft het ontwikkelingsproces van de universiteitsbibliotheek gecommitteerd aan de UvA.

Informanten geven te kennen dat het SDC wat betreft haar verantwoordelijkheid voor de openbare ruimte een *projectgroep* gaat inrichten. Dit is tevens het meest dominante procesmanagement frame dat informanten van het SDC presenteren. Hierbij wil het SDC belanghebbenden, dus de UvA, de VOL-BG en overige bewoners, zoveel mogelijk betrekken.

3.6 Issue frames

3.6.1 Wat zijn issue frames?

Issue frames zijn onderwerpen waarin onenigheid tussen partijen zich als het ware uitkristalliseren. Die onenigheden illustreren verschillen in framing zoals ze in de interviews met VOL-BG, UvA en SDC zijn waargenomen. Voorbeelden van issueframes uit onze interviews zijn “de fietsenkelder”, de “campus discussie” en de discussie over “bezoekersaantallen”.

Maar issue frames kunnen ook onderwerpen omvatten waarbij juist zogenaamde “frame-alignment” mogelijk is. Wanneer bijvoorbeeld een gemeenschappelijk belang gevonden wordt waarin probleemframes gemeenschappelijke frames worden. De potentie van “frame-alignment” zit mogelijk in het issue “beheer van het Binnengasthuisterrein”. Het totaalontwerp van de buitenruimte van het Binnengasthuisterrein en de discussie over procedures om in de toekomst de leefbaarheid van het terrein te faciliteren, kent als uitgangspunt al een gemeenschappelijk belang voor UvA, SDC en VOL-BG.

3.6.2 Het issue van de fietsenkelder

Om de overlast van fietsen te verminderen wordt een nieuwe inpandige fietsenkelder gebouwd die plaats biedt aan tenminste 950 fietsen. De beoogde locatie van de ingang van deze fietsenkelder (tussen het Zusterhuis en de 2^e Chirurgische kliniek) geeft aanleiding tot verwoede en emotionele discussies: bewoners zijn fel tegen de locatie omdat de gebouwen van het Binnengasthuisterrein als “klankkast” werken waardoor de activiteiten rond de ingang van de fietsenkelder (studenten die blijven hangen, rammelende sloten) tot in de late uurtjes aanleiding zullen geven voor overlast. Vooral omdat de slaapkamers van de bewoners aan de kant van de ingang van de fietsenkelder zijn gelokaliseerd. Daarnaast denken bewoners dat de ingang onveilige verkeerssituaties veroorzaakt. De UvA geeft aan begrip te hebben voor de zorgen van de VOL-BG, al geeft één informant aan dat de angsten voor geluidsoverlast overdreven te vinden. De UvA heeft alle opties volgens zeggen met de architecten doorgesproken maar ziet niet hoe, gegeven het afwegingskader, een andere locatie kan worden gevonden. De bezwaren van de bewoners zijn serieus genomen, zo geeft de UvA aan, maar soms kan je niet aan alles tegemoet komen. Ondertussen ligt er een voorstel voor een tweede uitgang aan de Nieuwe Doelenstraat, die in nood in de avonduren gebruikt kan gaan worden. Dit “compromis” stelt de bewoners om vele redenen niet gerust.

Het issue van de fietsenkelder refereert aan karakteriseringsframes, probleemframes en procesmanagement frames zoals die eerder door de VOL-BG zijn gepositioneerd:

- Leden van VOL-BG willen vooraf betrokken worden bij aspecten van het ontwerp die impact hebben op de leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein, maar zij worden plotseling geconfronteerd met tekeningen waar de ingang al op een voor hen ongewenste plek is ingetekend (procesmanagement frame).
- Er wordt niet eerst nagedacht over een visie op het geheel (probleem frame).
- De bezwaren van VOL-BG worden, in hun ogen althans, niet serieus genomen. De UvA blijkt “onbetrouwbaar” en houdt geen rekening met de impact op de omgeving (karakteriseringsframe)

Het is opvallend dat de emoties van de “fietsenkelderdiscussie” zo hoog oplopen, dat bewoners negatieve karakteriseringsframes over de UvA ter ondersteuning van hun argumentatie in gaan zetten. Zo stelt een informant van de VOL-BG dat de UvA de ingang van de fietsenkelder per se op het Binnengasthuisterrein wil hebben *omdat* de UvA per se een campus idee nastreeft.

“Ze willen zoveel mogelijk op het binnenterrein hebben. Het campus idee. Als de ingang aan de Nieuwe Doelenstraat komt dan is dat aan de buitenkant van het terrein en dat is niet het campus idee wat ze nastreven.” (informant VOL-BG-D)

Op de discussiebijeenkomst in Perdu van 17 september 2014 komt de discussie naar voren of het überhaupt wenselijk is fietsers en/of fietsroutes over het BG terrein te leiden. Ook wordt er gediscussieerd over verschillende mogelijke locaties van de fietsenkelderingang, waaronder ook de mogelijkheid van een fietsenkelder die op de Nieuwe Doelenstraat uitkomt. Bij sommige vertegenwoordigers van de UvA lijkt het vooral het vooruitzicht te zijn dat er dan weer wijzigingen in het bestemmingsplan moeten worden aangebracht, met alle mogelijke bezwaarprocedures en vertragingen van dien, wat weerstand oproept. Ook vanuit het SDC lijkt een uitgang aan de Nieuwe Doelenstraat bespreekbaar.

3.6.3 Het issue van “campus versus universiteitskwartier”

De UvA gebruikt bij voorkeur het woord “Binnenstadscampus” of “open stadscampus” om het Binnengasthuisterrein aan te duiden. De VOL-BG reageert hier met verontwaardiging op. Bij het begrip campus wordt door VOL-BG leden de associatie gelegd met een groot afgesloten gebied waar alleen studenten en universiteitsmedewerkers het voor het zeggen hebben. Zij vinden dat de UvA alleen al door het gebruik van het woord campus laat merken dat ze het Binnengasthuisterrein wil “claimen”. VOL-BG leden spreken in plaats daarvan liever over “universiteitskwartier” om het gemêleerde karakter van wonen, werken en verblijven te benadrukken. De UvA geeft aan dat zij inhoudelijk hetzelfde beoogt met het Binnengasthuisterrein als de bewoners, maar er alleen een andere term voor gebruikt.

Waarom lopen de gemoederen steeds zo hoog op wanneer het campus-issue ter sprake komt?

De strijd over het woordgebruik “campus” versus “universiteitskwartier” wordt door informanten van de UvA geframed als “woordenspel”. Dit blijkt onder andere uit een uitspraak als *“Wat mij betreft gaat in dit geval even what’s in the name op.....”* (citaat uit interview met UvA-informant). Nadere analyse lijkt echter te suggereren dat de UvA het woord campus “marketing-technisch” belangrijk vindt. Het lijkt er dus op dat de UvA het campusissue in de openbare discussie bagatelliseert. Bagatelliseren wordt gezien als een klassiek stijlfiguur om de aandacht van het betreffende discussiepunt af te leiden. Mogelijk is dat ook hier van toepassing⁵.

Ook de SDC frame het campus-issue als woordenspel. Volgens één informant van het SDC zou de UvA daarom best wat *“water in de wijn kunnen doen”*.

⁵ In reactie op het manuscript geeft de UvA aan dat dit niet klopt: “.....UvA heeft het Science Park, Roeterseilandcampus en het Medical Business Park. Dus marketingtechnisch hechten we niet aan een naam. Verandering van naam, verandert niets aan de plannen en het feit dat het een voor iedereen toegankelijk gebied is dat onder het beheer van de gemeente amsterdam valt.....”

De VOL-BG frame het probleem van campus versus universiteitskwartier als een probleem dat voor hen heel wezenlijk en inhoudelijk is. Waarom dat probleem voor hen zo belangrijk is, kan worden begrepen vanuit één van hun dominante probleem frames, waarbij de uitwerking van de balans tussen wonen en werken centraal staat. Wanneer de UvA het begrip campus namelijk consequent hanteert in reclame of beleidsstukken (zoals zij dat nu al doet), wordt de gevoelige balans tussen wonen enerzijds en werken/studeren anderzijds via deze public relations boodschap steeds weer opnieuw in het voordeel van universiteit en in het nadeel van de bewoners geframet. Hierdoor dreigen de bewoners dus systematisch, nu en in de toekomst, achtergesteld te worden met het woordgebruik “campus” als public relations-instrument voor de UvA.

3.6.4 Het issue van de bezoekersaantallen

De mogelijke toename van bezoekersaantallen na de realisatie van de universiteitsbibliotheek op het Binnengasthuisterrein, is een continue bron van zorg voor leden van de VOL-BG. Leden van de VOL-BG willen daarom een goede schatting van wat men kan verwachten. Deze schatting is essentieel om de impact van de universiteitsbibliotheek op de leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein te kunnen inschatten. Tegelijkertijd is een goede inschatting van bezoekersaantallen essentieel voor het van tevoren ontwikkelen van een visie op het gehele Binnengasthuisterrein binnen de context van de gehele binnenstad. VOL-BG-leden geven aan dat zij die informatie, ondanks herhaalde verzoeken aan de UvA, niet krijgen.

De UvA geeft aan dat zij open communiceert, maar dat het niet altijd mogelijk was exacte cijfers te geven. Gegevens over de te verwachten bezoekersaantallen zijn echter reeds in juni 2013 gepresenteerd in “de visie op leefbaarheid”. Een informant van VOL-BG geeft aan deze cijfers te hebben gezien. Deze informant geeft echter aan dat de gepresenteerde cijfers voor hem/haar niet de gewenste duidelijkheid opleveren.

Tijdens de bespreking over het issue van de bezoekersaantallen op de bijeenkomst van 17 september 2014 in Perdu komt ook aan de orde dat de geschatte bezoekersaantallen in de “visie op leefbaarheid” van 2013 reeds door de UvA zijn gepubliceerd. Vertegenwoordigers van VOL-BG geven ook aan deze cijfers gezien te hebben⁶. De reacties geven echter aanleiding te denken dat VOL-BG-leden de cijfers niet vertrouwen en/of dat onvoldoende onderbouwd wordt waar deze cijfers vandaan komen.

Het issue van de bezoekersaantallen komt iedere keer weer naar voren in de gesprekken. Het vormt een pijler voor het probleemframe van Vol-BG (een visie op de leefbaarheid en de inrichting van het gehele Binnengasthuisterrein ontwikkelen kan niet zonder die kennis) en een pijler voor het procesframe van de VOL-BG leden: kennis over de te verwachte bezoekersaantallen is immers een randvoorwaarde voor een gezamenlijk te vormen gedeelde visie over het Binnengasthuisterrein (proces management frame).

3.6.5 Het Beheer van het Binnengasthuisterrein

In zijn algemeenheid bestaat de neiging binnen groepen elkaars frames over te nemen. Dit vindt plaats op basis van gedeelde belangen, visies en interesses die binnen een groep bestaan, maar ook puur omdat het prettig is om “ergens bij te horen”. Dit wordt het proces van bonding genoemd. In langdurige conflicten, zoals die tussen VOL-BG en UvA kan dit proces ertoe leiden dat mensen zich terugtrekken in de eigen groep en niet meer openstaan voor wat zich in de buitenwereld afspeelt (groupthink) (Aarts e.a., 2014).

Uit de hierboven beschreven issues kan worden begrepen hoe partijen vanuit hun eigen dominante frames tegenover elkaar zijn komen te staan. Aspecten van “groupthink” kunnen in de issues dan ook worden herkend. Het is echter de vraag of binnen het huidige conflict openingen te vinden zijn voor “frame-alignment”: frames die ontstaan vanuit gedeelde belangen en interesses *tussen* de groepen. Dit proces wordt wel “bridging” genoemd (Putnam, 2000).

⁶ De UvA geeft aan dat zij in de toekomstige situatie een toename van het aantal bezoekers van 0,5% ten opzichte van 2008 verwacht. Deze gegevens staan in de ‘visie op leefbaarheid’ van juni 2013.

Het beheer van het Binnengasthuisterrein lijkt een issue te zijn waarin “bridging” kan optreden. Wanneer dit issue ter sprake komt geeft de UvA aan dat zij de bewoners nodig zal hebben om een visie te genereren op het beheer en op het leefbaar houden van het Binnengasthuisterrein voor bewoners, maar ook voor studenten en medewerkers. Informanten geven aan dat het juist vanuit dat perspectief ook belangrijk is om de verhoudingen goed te houden.

Voor bewoners is een betrokken verantwoordelijkheid ten aanzien van het (toekomstig) beheer van het Binnengasthuisterrein zeer gewenst vanuit een welbegrepen eigenbelang. Zij zullen naar verwachting aan het issue “beheer van het Binnengasthuisterrein” met toewijding en energie werken, mits deze aansluiting vindt bij hun probleemframes: dat wil zeggen, geen ad-hoc problemen oplossen, maar een visie ontwikkelen op het gehele Binnengasthuisterrein en van daaruit een visie ontwikkelen op het ontwerp en beheer. Ook zal frame-alignment moeten plaatsvinden ten aanzien van procedurele frames: dat wil zeggen, van tevoren betrokken worden en een gedeelde visie ontwikkelen met betrokken partijen. Daarmee geeft het issue “beheer van het Binnengasthuisterrein” een opening naar een toekomst voor “bridging”.

3.7 Conclusie framing analyse

Wanneer we de resultaten van de framing analyse nader bekijken, valt op dat de UvA zichzelf frameet als een partij die moeite doet om zoveel mogelijk rekening te houden met belangen van andere partijen (identiteitsframe). VOL-BG karakteriseert de UvA juist als een partij die geen rekening houdt met de belangen van VOL-BG.

Uit de analyse van de probleemframes komt vooral een verschil in prioriteit naar voren tussen VOL-BG en UvA: VOL-BG leden stellen het behoud van de leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein als hoogste prioriteit, terwijl de UvA het zonder verdere vertraging realiseren van de universiteitsbibliotheek als hoogste prioriteit beschouwt⁷. De leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein voor bewoners, studenten en medewerkers vindt zij ook belangrijk, maar het vormt een onderdeel van een groter belang.

Wanneer het over de leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein gaat, valt op dat beide partijen het eens zijn over het feit dat er twee dominante functies zijn waar rekening mee moet worden gehouden, namelijk wonen en werken. Uit nadere analyse blijkt echter dat die balans in de praktijk door beide partijen verschillend wordt ingevuld: waar de balans door VOL-BG vooral op het gebied van wonen wordt ingevuld (rust, knusse hoekjes, groen), ligt de nadruk in de visie van de UvA bij studeren en werken.

Een volgend punt dat opvalt, is dat de UvA open communicatie als procesmanagement frame hoog in het vaandel heeft, terwijl VOL-BG de UvA juist een gebrek aan communicatie verwijt. Uit de interviews komt naar voren dat de UvA (volgens de VOL-BG) vooral achteraf communiceert als de beslismomenten al genomen zijn, terwijl de VOL-BG juist vooraf betrokken wil worden bij het tot stand komen van randvoorwaarden voor besluiten. De procesmanagement frames over communicatie lopen dus ver uit elkaar.

De aanleiding voor dit onderzoek was de wens van VOL-BG om te komen tot een betere samenwerking met de UvA. Ook de UvA streeft naar een goede samenwerking met VOL-BG en heeft daartoe ook in de praktijk allerlei initiatieven ondernomen. Na jarenlange strijd blijkt het echter niet altijd makkelijk om een conflict af te sluiten en te komen tot het formuleren van gemeenschappelijke belangen. Met deze framing analyse zijn we nagegaan in hoeverre de frames van beide partijen ruimte bieden voor overbrugging van het conflict. Op veel punten lijken de frames van VOL-BG en UvA elkaar uit te sluiten. Wanneer het echter over de leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein gaat, lijkt er een gemeenschappelijk belang te bestaan en vinden beide partijen het vinden van de balans tussen

⁷ Hoewel dit geen onderwerp van gesprek is geweest tijdens de interviews, geeft de UvA aan dat de realisatie van de UvA zonder verdere vertraging EN zonder verder oplopende kosten (de combinatie van beide) hoge prioriteit heeft.

wonen en werken als het gewenste doel. Er bestaat een discrepantie tussen Vol-BG en UvA wanneer die balans naar de praktijk wordt vertaald, waarbij de balans bij de VOL-BG bij wonen ligt en bij de UvA bij werken. Op zich is deze discrepantie niet verwonderlijk, maar zolang dit als probleem niet geadresseerd en expliciet gemaakt wordt, dreigt de strijd om de balans uitgevochten te worden in gepolariseerde issues zoals “de campusdiscussie” en “het fietsenkelderprobleem”.

De belangrijkste conclusie is dus dat het issue “beheer van het Binnengasthuisterrein” een aangrijpingspunt kan bieden voor zogenaamd “bridging” tussen partijen.

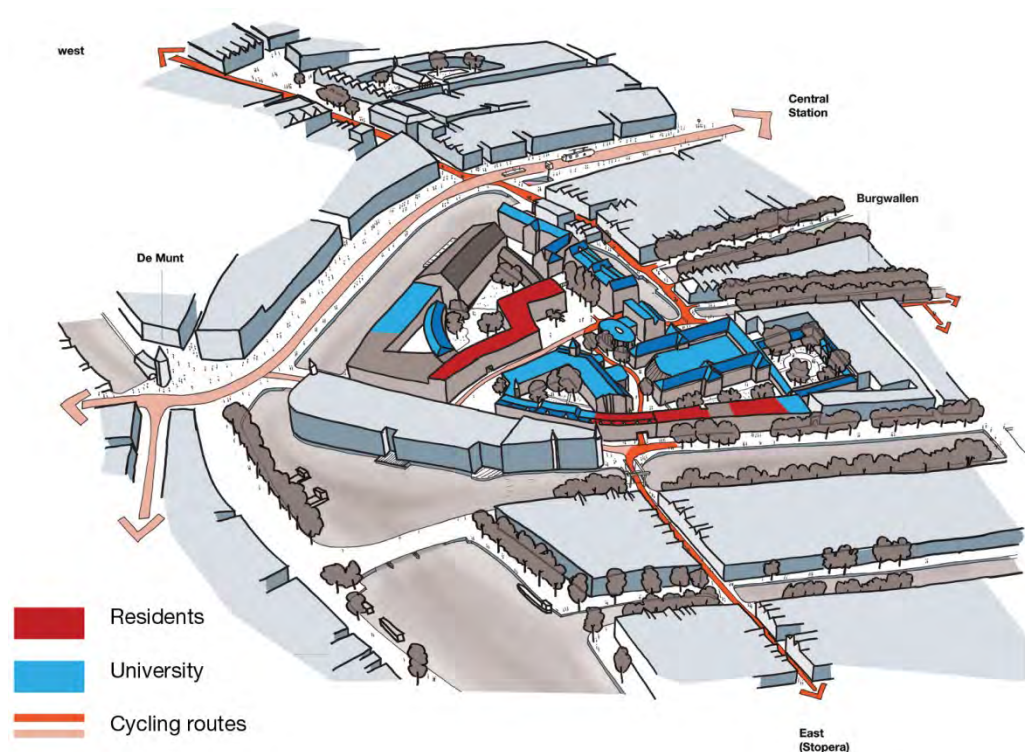
4 Fenomenologische & ruimtelijke analyse van de openbare ruimte

4.1 Intro, doel, achtergrond, onderzoeksvraag

4.1.1 De noodzaak voor een geïntegreerd ontwerp

Het Binnengasthuisterrein is een terrein dat gebruikt wordt door bewoners, studenten en medewerkers van de UvA, passanten en ondernemers. Zij hebben verschillende wensen, visies en belangen.

Het Binnengasthuisterrein voorziet dan ook in verschillende (gewenste) functies zoals wonen, werken, zich verplaatsen (lopen, fietsen, maar ook het parkeren van fietsen) spelen, ontspannen en genieten (bijvoorbeeld in de pauze of s 'avonds in de zon zitten op een bankje).

Figuur 6 Het Binnengasthuisterrein wordt gebruikt door studenten en medewerkers van de UvA, bewoners en allerlei bezoekers (Bron: Tesse Bijlsma).

Het is lastig al deze functies op een harmonieuze manier te combineren. Binnen de huidige inrichting van het Binnengasthuisterrein levert dit al spanningen tussen gebruikers op. Bij een eventuele toename van het aantal studenten, medewerkers, toeleveranciers en overige bezoekers nemen deze spanningen ongetwijfeld toe. Door de geplande bouw van de universiteitsbibliotheek en de onduidelijkheid over consequenties voor het aantal gebruikers in het gebied, ontwikkelt zich onzekerheid en bezorgdheid bij bewoners.

De nieuwe universiteitsbibliotheek wordt zo ontworpen dat sloop van monumentale panden niet meer nodig is. Maar sluiten de gehanteerde ontwerpcriteria voor de universiteitsbibliotheek wel aan bij de eisen die het Binnengasthuisterrein als geheel stelt? In hoeverre is er ruimte voor het perspectief van de diverse gebruikers en de verschillende andere functies die het Binnengasthuisterrein ook herbergt?

In de zomer van 2013 gunt de UvA de opdracht voor het ontwerp van de universiteitsbibliotheek aan de architectencombinatie MVSH en van Stigt. Zoals we in Hoofdstuk 3 en 4 hebben gezien, zijn de bewoners van mening dat bij een dergelijke grote ingreep als de bouw van de universiteitsbibliotheek op een relatief besloten gebied van grote cultuur-historische waarde, van tevoren helder moet zijn hoeveel studenten en medewerkers zich op piek- en daluren in en rond het terrein begeven, hoe vervoersstromen zich ontwikkelen en wat de gevolgen zullen zijn voor de leefbaarheid van het Binnengasthuisterrein met zijn kleinschalige karakter. Speciale bezorgdheid bestaat over de karakteristieke groene hovenstructuur die in de ogen van de bewoners belangrijk is zowel voor de leefbaarheid, als voor het cultuur-historische karakter van het Binnengasthuisterrein. Deze bezorgdheid en onzekerheid komen onder andere tot uiting in de heftige discussies tussen UvA en bewoners over de locatie van de ingang van de fietsenkelder.

Maar hoe kom je aan 'design criteria' waarin de ontwikkeling van de nieuwe universiteitsbibliotheek gezien wordt in samenhang met het Binnengasthuisterrein en de diversiteit van haar gebruikers en functionaliteiten? Aan de ene kant vereist dat een onderhandelingsproces tussen toekomstige gebruikers, waarin gezamenlijk een set van wensen en prioriteiten wordt opgesteld. Aan de andere kant vereist het inzicht in de ontwerpprincipes die nodig zijn om de wensen en eisen op het unieke, besloten, binnenstadse terrein te ontwikkelen.

Om bij te dragen aan het ontwikkelen van designcriteria waarbij de universiteitsbibliotheek en het Binnengasthuisterrein in samenhang worden gezien, heeft Tessa Bijlsma in zijn landschapsarchitectuur masterthesis "the phenomenology of publicness: designing an accessible and inclusive Binnengasthuis area" een set van relevante ontwerpprincipes voor het Binnengasthuisterrein ontwikkeld, die tot stand zijn gekomen door een uitgebreide fenomenologisch en ruimtelijke analyse van verschillende Amsterdamse locaties en vergelijking van die locaties met het Binnengasthuisterrein.

Doel van het onderzoek is een bijdrage vanuit een ontwerpersperspectief te leveren aan het denken over de toekomst van het BG terrein in het licht van de realisatie van de nieuwe UB.

4.1.2 Toegankelijk en inclusief

De mate waarin terreinen openbaar kunnen worden genoemd, wordt bepaald door 4 dimensies, namelijk 1) eigenaarschap van het terrein, 2) beheer van het terrein, 3) de mate van inclusiviteit en 4) de mate van toegankelijkheid. Voor de openbare ruimte en voor de diverse gebouwen op het Binnengasthuisterrein staat de dimensie "eigenaarschap" vast (deels van de gemeente, deels van de UvA, deels van de woningbouwvereniging). De UvA, de gemeente en de bewoners zullen overleggen over de vorm van beheer van het terrein.

Omdat eigenaarschap en beheer aspecten van openbaarheid zijn waarop de ontwerper weinig invloed kan uitoefenen, heeft verdere analyse zich beperkt tot de aspecten "toegankelijkheid" en "inclusiviteit". (zie Figuur 7 en Figuur 8). Wanneer inclusiviteit en toegankelijkheid hoog zijn, zullen verschillende functies door verschillende gebruikers beter gecombineerd kunnen worden (Langstraat & van Melik, 2013; Mehta, 2014).

Figuur 7 Het begrip "toegankelijkheid" verwijst naar de ervaren visuele toegankelijkheid (snel een overzicht krijgen van de situatie) en de ervaren fysieke toegankelijkheid (niet veel moeite hoeven doen om op een bepaalde plek te komen). Ruimtelijke elementen kunnen "de toegankelijkheid" faciliteren of belemmeren (Bron: Tesse Bijlsma).

Figuur 8 Het begrip "inclusiviteit" verwijst naar de mate waarin een specifiek ontworpen plek in staat is verschillende functies (bv fietsen, wandelen zitten) te combineren. "Inclusiviteit" gaat over de vraag hoe ruimtelijke elementen kunnen uitnodigen tot verschillende soorten gebruik zoals wandelen, zitten fietsen of spelen) (Bron: Tesse Bijlsma).

De centrale vraag: welke ontwerpprincipes zijn van toepassing wanneer men op een ruimtelijk besloten maar openbaar terrein als het Binnengasthuisterrein de ervaren toegankelijkheid en inclusiviteit wil optimaliseren?

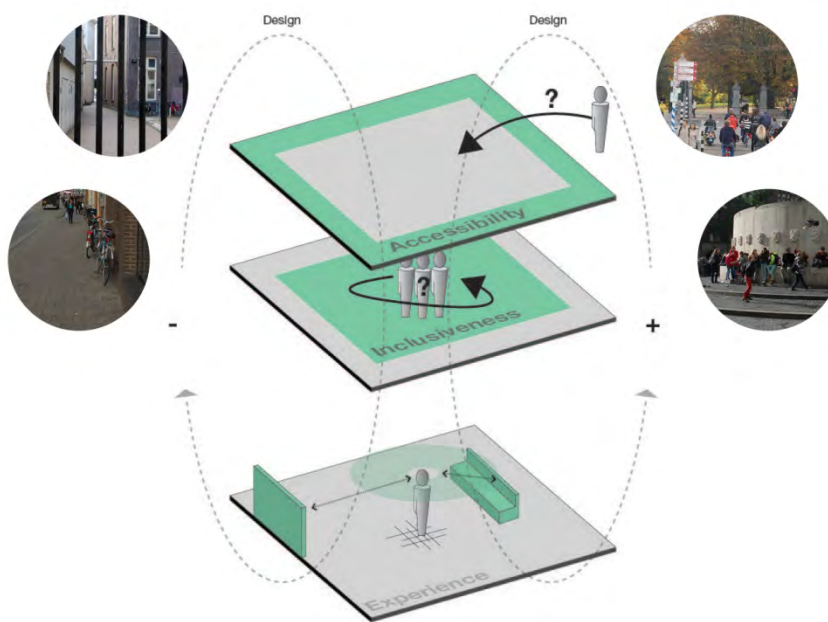
4.2 Onderzoeksactiviteiten en theoretisch model

Allereerst wordt het belang van de begrippen "inclusiviteit" en "toegankelijkheid" geïllustreerd aan de hand van een ruimtelijke analyse van de functie "fietsen" op het Binnengasthuisterrein.

Ontwerp principes die de toegankelijkheid en inclusiviteit van openbare ruimtes vergroten zijn ontwikkeld in een culturele en stedenbouwkundige context (VS) die erg verschilt van de Amsterdamse binnenstad en meer in het bijzonder van die van het Binnengasthuisterrein. Dat is de aanleiding geweest om in deze studie in een groot aantal gebieden in de Amsterdamse binnenstad een ruimtelijke analyse te maken van elementen die inclusiviteit en toegankelijkheid in de openbare ruimte beïnvloeden.

Tenslotte is geanalyseerd hoe de toegankelijkheid en inclusiviteit in de Amsterdamse binnenstad in de praktijk *ervaren* wordt. Bijvoorbeeld: een bank faciliteert de functie "zitten", maar als de bank in een

beschut rustig hoekje met mooie planten staat, dan wordt de gebruiker ook *uitgenodigd* om te zitten. De “ervaren” zitfunctie wordt dan door het ontwerp van het beschutte hoekje vergroot. In een fenomenologische analyse is daarom de “ervaren” toegankelijkheid en inclusiviteit geanalyseerd en vergeleken met de ruimtelijke analyse.

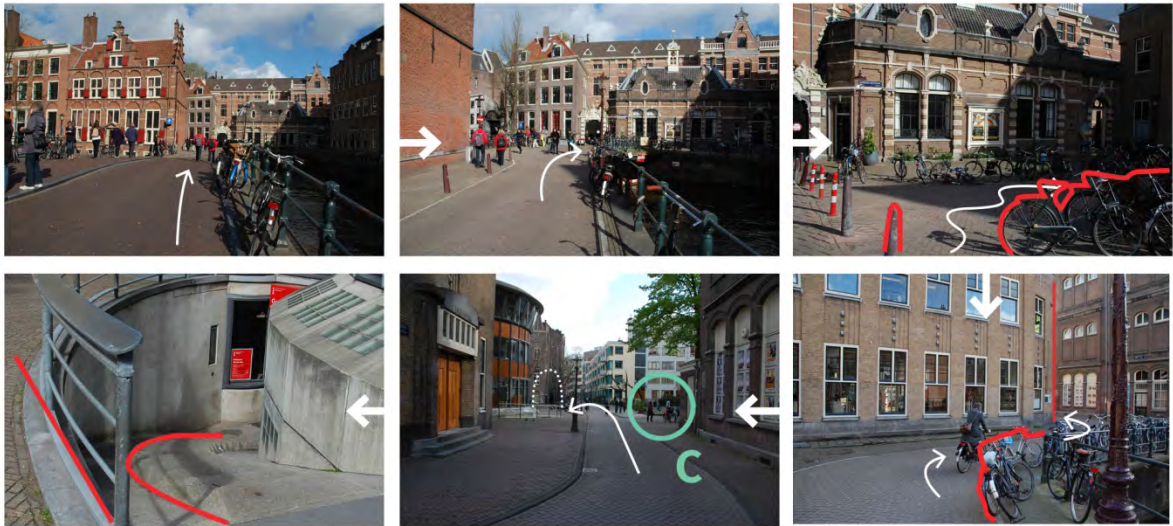

Figuur 9 Het theoretische model voor dit onderzoek omvat de invloed van ruimtelijke elementen op de ervaren toegankelijkheid en inclusiviteit (Bron: Tesse Bijlsma).

Onderzoeksactiviteiten en opzet van het onderzoek: In dit onderzoek zijn eerst de begrippen “toegankelijkheid” en “inclusiviteit” geïllustreerd aan de hand van de functie “fietsen” op het Binnengasthuisterrein. Vervolgens zijn 23 gebieden in Amsterdam geselecteerd die verschillen in de mate van openbaarheid naar de criteria: 1) eigenaarschap, 2) beheer, 3) toegankelijkheid en 4) inclusiviteit. Vervolgens is een analyse gemaakt van de effecten van de aanwezige ruimtelijke elementen op toegankelijkheid en inclusiviteit in die gebieden. Daarna zijn die 23 gebieden geanalyseerd volgens de fenomenologische onderzoeksmethode voor het bestuderen van ervaren toegankelijkheid en inclusiviteit. De 23 gebieden in de Amsterdamse binnenstad zijn tenslotte vergeleken met 6 verschillende plekken op het Binnengasthuisterrein. Uiteindelijk zijn op grond van deze analyse ontwerpprincipes geformuleerd die op het Binnengasthuisterrein kunnen worden gebruikt om toegankelijkheid en inclusiviteit te beïnvloeden.

4.3 Het belang van toegankelijkheid en inclusiviteit geïllustreerd aan de hand van de fietser op het Binnengasthuisterrein

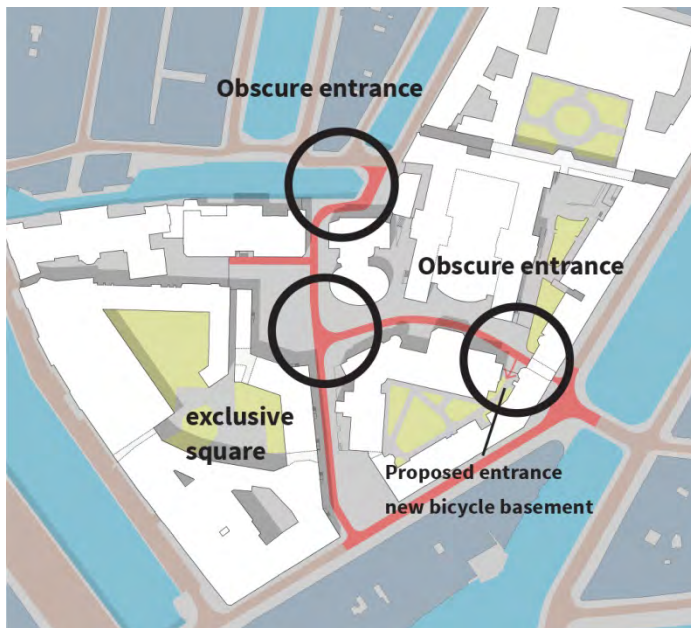
De overlast van fietsers wordt door VOL-BG genoemd als één van de belangrijke zaken die in een geïntegreerd ontwerp onder de loep moet worden genomen. Het belang van begrippen zoals “toegankelijkheid” en “inclusiviteit” wordt dan ook geïllustreerd wanneer geanalyseerd wordt hoe ruimtelijke elementen de toegankelijkheid voor fietsers belemmeren, en welke consequenties dit heeft voor de inclusiviteit (het fietsen is niet optimaal, maar daardoor verstoren fietsen ook de kwaliteit van de omgeving voor wandelen, rusten, spelen,...etc.).

Figuur 10 Voor fietsers wordt de ervaren toegankelijkheid van het Binnengasthuisterrein vanuit de noordzijde belemmerd door obstakels en moeilijke hoeken (Bron: Tesse Bijlsma).

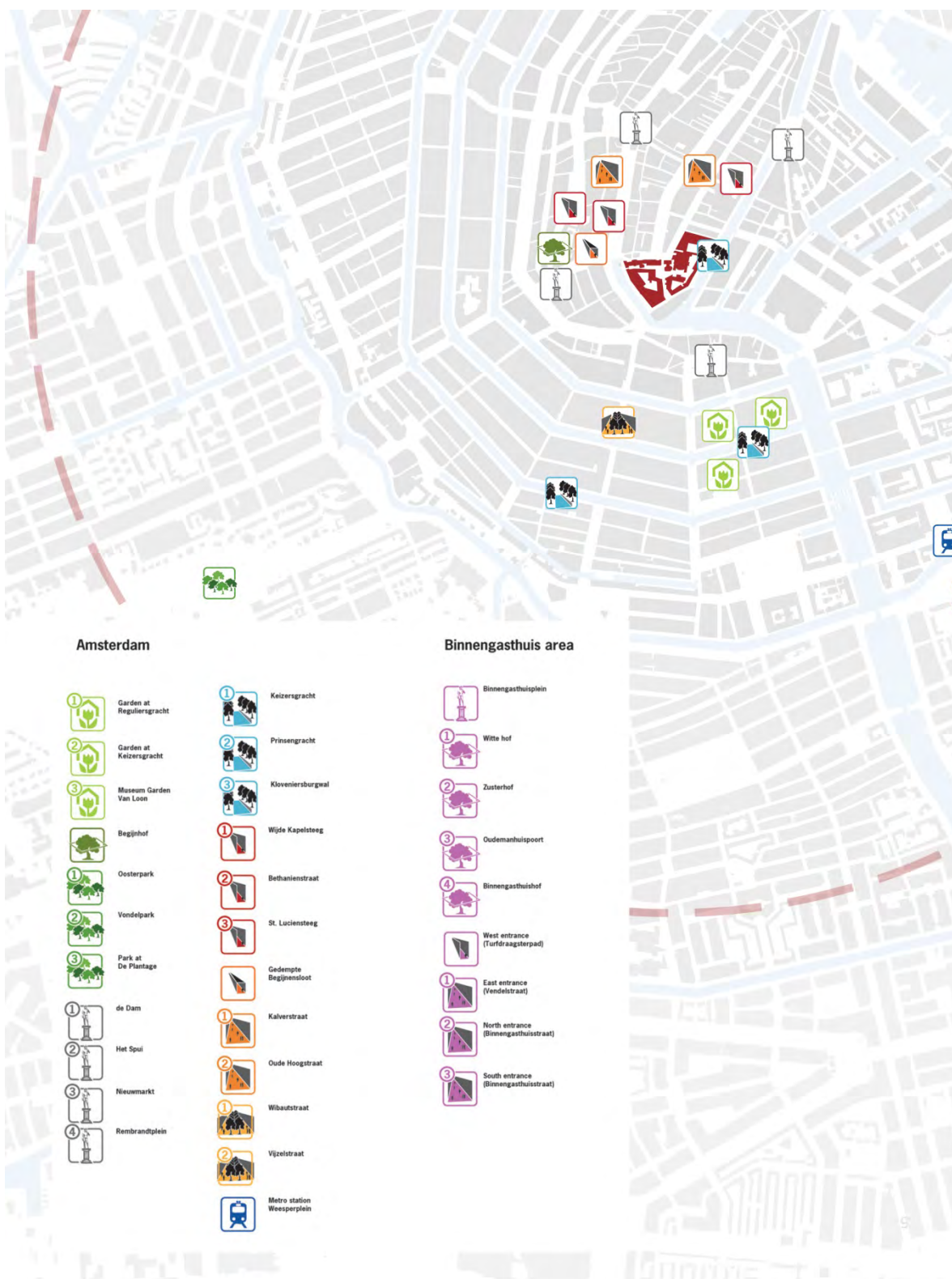

Figuur 11 De uitgang aan de oostzijde loopt door een smal tunneltje. Het zicht is beperkt, waardoor er een onoverzichtelijke verkeerssituatie ontstaat die in dit geval tot een bijna-botsing aanleiding geeft (rechts). De tunnel zelf is voornamelijk ontworpen om fietsers te geleiden (dus weinig inclusief, want het nodigt wandelaars niet uit om veilig te lopen) (Bron: Tesse Bijlsma).

Figuur 12 Voor de fietsers heeft de huidige situatie op het Binnengasthuisterrein drie grote problemen: de ingangen aan de noordzijde en oostzijde zijn onoverzichtelijk en daardoor dreigt het gevaar van ongelukken. De inclusiviteit op het plein is laag (alleen voor parkeren van fietsen en erdoorheen rijden, dus niet uitnodigend voor wandelen en zitten). De huidige voorgestelde ingang is bij behoud van de onoverzichtelijke structuur niet praktisch. Een ingang voor de fietsenkelder zou eigenlijk als vanzelf uit een verbeterde routing voor fietsers moeten voortkomen. Die verbeterde routing kan door het Binnengasthuisterrein lopen, maar ook buiten het terrein om (Bron: Tesse Bijlsma).

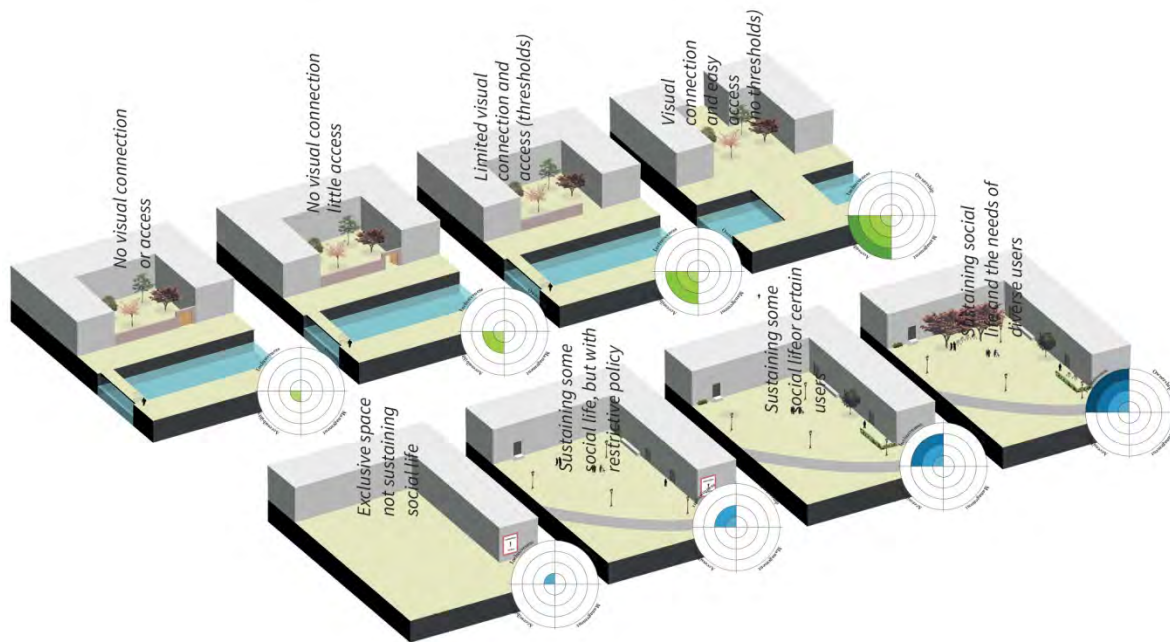
Wanneer men naar de huidige toegankelijkheid voor fietsers op het Binnengasthuisterrein kijkt en de effecten op toegankelijkheid en inclusiviteit analyseert, dan lijkt een fundamentele reflectie van belanghebbenden (UvA, VOL-BG en SDC) over de vraag of een hoge toegankelijkheid gewenst is, relevant: men kan kiezen voor het weren van fietsers van het BG om andere functionaliteiten (wandelen en zitten) te faciliteren of men kan kiezen om ruimtelijke elementen zo te ontwerpen dat inclusiviteit voor zowel wandelen, zitten, spelen en fietsen hoger wordt. In verband met de lopende discussie over de lokalisatie van de fietsenkelder op het Binnengasthuisterrein, lijkt deze discussie urgent.

Figuur 13 De selectie van 23 gebieden in de Amsterdamse Binnenstad en de selectie van de verschillende gebieden op het Binnengasthuisterrein, waar een ruimtelijke en een fenomenologische analyse is gedaan op toegankelijkheid en inclusiviteit. De gebieden verschillen in de mate van openbaarheid (Bron: Tesse Bijlsma).

4.4 Ruimtelijke analyse van toegankelijkheid en inclusiviteit van de openbare ruimte

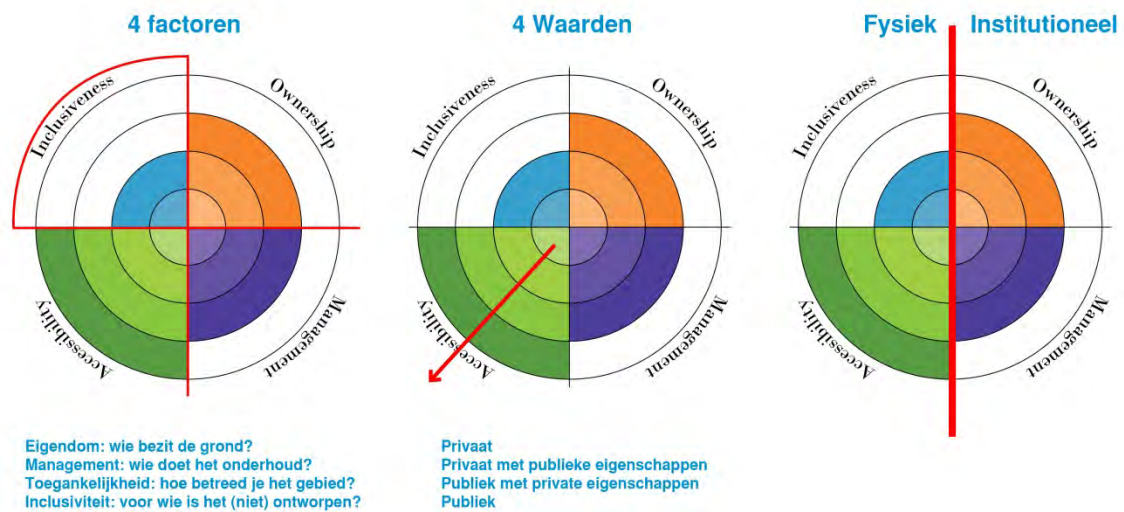
4.4.1 Vier typen openbaarheid

Figuur 14 Visuele weergave van verschillen in toegankelijkheid en inclusiviteit (Bron: Tesse Bijlsma).

De mate van openbaarheid wordt bepaald door 1) eigenaarschap, 2) beheer, 3) toegankelijkheid en 4) inclusiviteit. Op grond van deze vier dimensies kunnen 4 archetypen van openbaarheid worden onderscheiden:

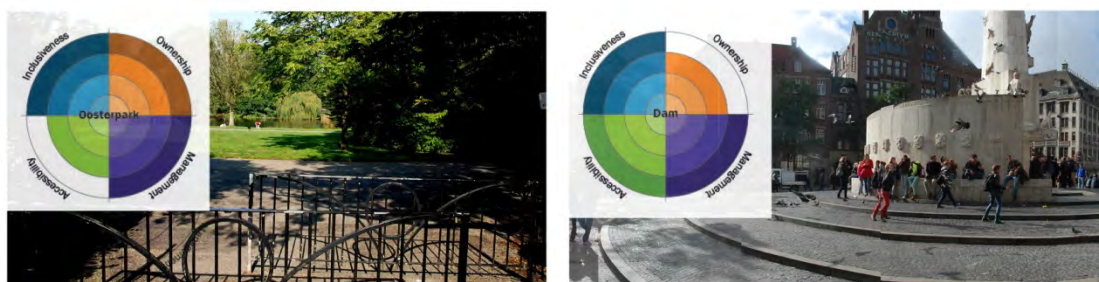
1. Privaat + lage toegankelijkheid en inclusiviteit, bv een afgesloten privé tuin
2. Privaat + hoge toegankelijkheid en inclusiviteit, bv een openbaar toegankelijke privé tuin
3. Publiek + lage toegankelijkheid en inclusiviteit, bv een openbaar hofje dat toegankelijk is, maar afgesloten met een hek dat fietsers dwingt af te stappen
4. Publiek + hoge toegankelijkheid en inclusiviteit, bv een plein met bankjes en fietsroutes en een speeltuin

Figuur 15 De mate van openbaarheid gespecificeerd aan de hand van de dimensies 1) eigenaarschap, 2) beheer, 3) toegankelijkheid en 4) inclusiviteit. Evaluatie is gebaseerd op Langstraat & van Melik (2013) and Varna & Tiesdell (2011) (Bron: Tesse Bijlsma).

Figuur 16 Twee van de vier typen openbaarheid, nl een afgesloten privé tuin (Keizersgracht) en het begijnhof dat voornamelijk privé eigendom is maar overdag opengesteld voor het publiek (Bron: Tesse Bijlsma).

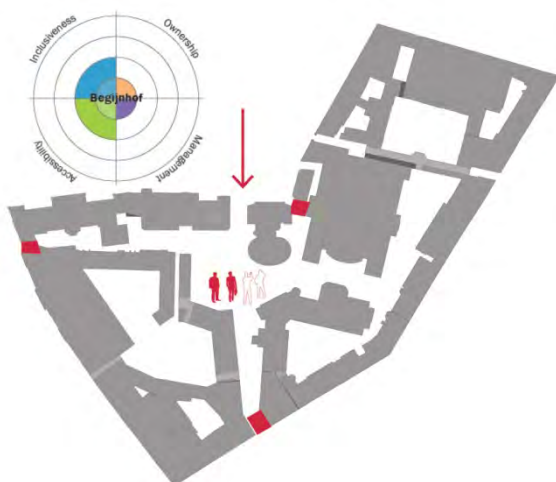

Figuur 17 De andere twee typen openbaarheid, nl een publiek park met enige belemmering in toegankelijkheid (voor fietsers) en inclusiviteit (Oosterpark) en een publiek plein met maximale toegankelijkheid en inclusiviteit (de Dam) (Bron: Tesse Bijlsma).

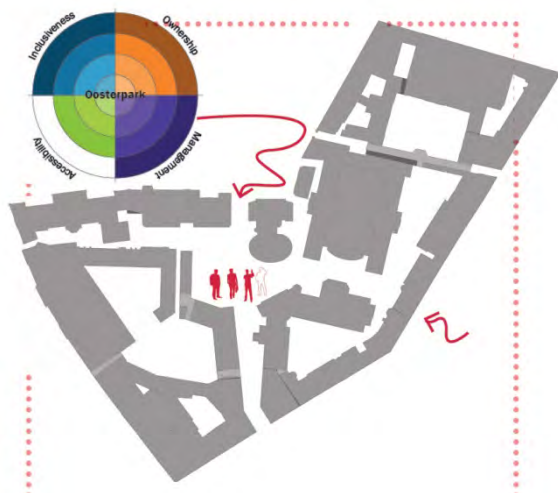
We kunnen dus 4 verschillende typen van openbaarheid onderscheiden. Wanneer die verschillende typen openbaarheid op het Binnengasthuisterrein worden geprojecteerd, kunnen de implicaties worden geïllustreerd aan de hand van de Figuren 18, 19, 20 en 21.

Figuur 18 Een privaat Binnengasthuisterrein met een lage toegankelijkheid en inclusiviteit zou er zo uit kunnen zien (model 1) (Bron: Tesse Bijlsma).

Figuur 19 Een privaat Binnengasthuisterrein met een relatief hoge toegankelijkheid en inclusiviteit zou er zo uit kunnen zien (model 2) (Bron: Tesse Bijlsma).

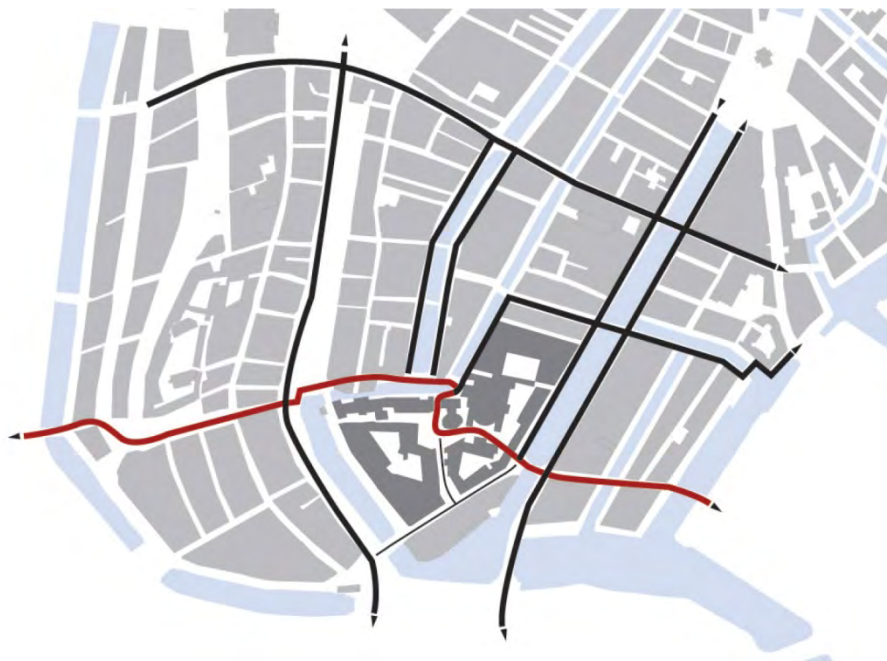

Figuur 20 Een publiek Binnengasthuisterrein met een lage toegankelijkheid en inclusiviteit zou er zo uit kunnen zien (model 3) (Bron: Tesse Bijlsma).

Figuur 21 Een publiek Binnengasthuisterrein met een hoge toegankelijkheid en inclusiviteit zou er zo uit kunnen zien (model 4) (Bron: Tesse Bijlsma).

Wanneer gekeken wordt naar de gewenste mate van toegankelijkheid en inclusiviteit voor het Binnengasthuisterrein, dan lijkt het belangrijk om na te denken over inclusiviteit ten aanzien van de functie fietsen. Momenteel loopt namelijk een belangrijke fietsroute voor de binnenstad van Amsterdam over het Binnengasthuisterrein (zie Figuur 22).

Figuur 22 De fietsroute over het Binnengasthuisterrein vormt een belangrijke schakel in het fietsroute netwerk van de Amsterdamse binnenstad (zie Hoofdnet fiets 2006) (Bron: Tesse Bijlsma).

Het is echter de vraag of het wenselijk is om deze situatie ook zo te handhaven nadat er een nieuwe universiteitsbibliotheek is verzezen op het Binnengasthuisterrein. Dit discussiepunt werd als belangrijk punt opgebracht in de discussie met belanghebbenden in Perdu, op 17 september 2014.

Conclusie:

Het Binnengasthuisterrein zoals het nu ingericht, beheerd en gebruikt wordt, past het beste bij model 3 (publiek met gelimiteerde toegankelijkheid en inclusiviteit). Het lijkt wenselijk dat stakeholders het eens worden over de gewenste mate van toegankelijkheid en inclusiviteit op het Binnengasthuisterrein wat betreft verschillende functies.

4.5 Fenomenologische analyse van toegankelijkheid en inclusiviteit

Na de ruimtelijke analyse is vervolgens een tweede analyse op deze 23 Amsterdamse gebieden en op het Binnengasthuisterrein uitgevoerd waarbij met behulp van een fenomenologische onderzoeksmethodiek **de ervaren toegankelijkheid en inclusiviteit** wordt geanalyseerd.

4.5.1 Wat is Fenomenologie

De fenomenologie is de wetenschap die zich bezig houdt met de vraag hoe mensen hun omgeving ervaren (Woodruff-Smith, 2013). Het is een filosofische stroming die is opgekomen in het begin van de 20ste eeuw. Zij heeft als doel het bestuderen en beschrijven van de werkelijkheid zoals ze verschijnt in de concrete ervaring. Daarbij gaat de fenomenologie uit van de directe en intuïtieve ervaring van fenomenen (ofwel verschijnselen), zoals die zich aan ons voordoen. De beschrijving van deze fenomenen geschiedt zoveel als mogelijk vrij van vooronderstellingen en onafhankelijk van theorieën die de verschijnselen causaal verklaren (Aydin e.a., 2007) De fenomenologie kent een geheel eigen methode. Zoals al in het werk van Husserl blijkt, moet de fenomenologie in contrast met het empirisme en rationalisme begrepen worden. In tegenstelling tot deze beide benaderingswijzen, die de dingen die men kan waarnemen al met een geheel theoretisch kader benaderen, wil de fenomenologie "de dingen voor zichzelf laten spreken" en richt ze zich dus op het "wezen" van de waarneming. Bron: Wikipedia.org

4.5.2 De fenomenologische onderzoeksmethode

De fenomenologie heeft een eigen methode die als doel heeft het 'fenomeen' of datgene wat onmiddellijk gegeven is te beschrijven. In dit onderzoek wordt de fenomenologische methode gebruikt om te bestuderen hoe mensen door middel van hun zintuigen de omgeving in de binnenstad van Amsterdam waarnemen. De context (context van de omgeving, context van de specifieke activiteit en de cognitieve context van individuele eerdere ervaringen) bepalen tenslotte de "ervaren omgeving". De verschillende zintuigelijke waarnemingen die kunnen worden onderscheiden zijn horen, zien, actief en passief voelen (bv wind), proeven en ruiken, en kinesthetica (balans) (Malnar & Vodvarka, 2004; Gehl, 2010).

Figuur 23 Zien: wanneer er helder licht is kunnen we vormen, reliëf en kleuren goed onderscheiden.

Horen: de positie van onze oren zorgt ervoor dat we geluiden voor, onder, achter en boven ons kunnen waarnemen.

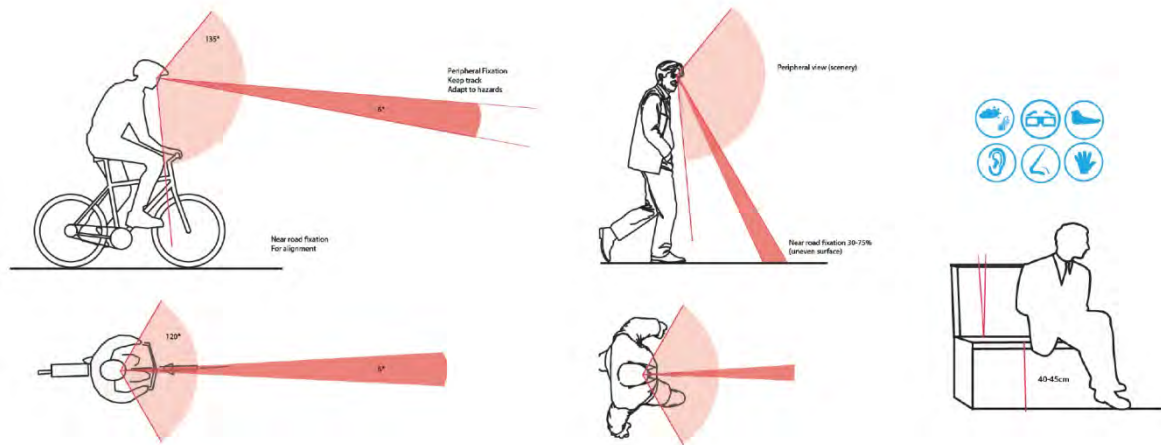
Actieve tastzin : het voelen van reliëf onder je voeten of de textuur van weefsel wanneer je er met je hand over heen gaat.

Passieve tastzin: de wind of de zon op je huid.

Kinaesthetica: oriëntatie in de ruimte waarnemen wanneer je beweegt.

Smaak en geur waarnemen: de geur van versgebakken brood waarnemen of de zoete smaak van frambozen (Bron: Tessa Bijlsma).

Als de ervaren omgeving van fietsers en wandelaars wordt vergeleken, dan valt op dat ze beiden veel gebruik maken van visuele waarneming van de omgeving. De specifieke activiteit zorgt er echter voor dat fietsers verder weg kijken, terwijl wandelaars veel informatie binnen enkele meters van hun voeten waar zullen nemen.

Figuur 24 Fenomenologische analyse van het gezichtsveld van een fietser: deze is gericht op de horizon om op tijd te kunnen reageren op gevaarlijke situaties.
 Fenomenologische analyse van het gezichtsveld van de voetganger: deze is gericht op wat dichtbij is, om niet te struikelen over onregelmatigheden in het plaveisel.
 Fenomenologische analyse van de aantrekkelijkheid van het bankje om op te zitten: om lekker op een bankje te blijven hangen, is het belangrijk dat het materiaal waar de bank van gemaakt is comfortabel aanvoelt, dat het ontwerp de goede hoogte en diepte heeft, dat het er lekker ruikt, dat de omgeving mooi is en dat er iets te zien is (Bron: Tesse Bijlsma).

De fenomenologische onderzoeksmethode die in dit onderzoek gebruikt wordt, is gebaseerd op de "drie stappen van fenomenologische analyse" (Van Etteger, to be published 2015). Dit houdt in dat de onderzoeker tijdens de analyse a) eerst loopt, b) dan stopt en een korte beschrijving geeft van de verschillende zintuiglijke waarnemingen (aangevuld met foto's en geluidsopnamen) en de context (tijdstip dag, weer, drukte) waarin dit plaatsvindt. En tenslotte c) gevolgd door een kritische reflectie over mogelijke persoonlijke bias en een zelfreflectie op de vraag of de waarneming voldoende antwoord geeft op de vraag die in het onderzoek gesteld is (c.q. over ervaren toegankelijkheid en inclusiviteit)

Figuur 25 De drie stappen van de fenomenologische analyse: 1) loop rustig en ervaar de omgeving met alle zintuigen; 2) systematische beschrijving van de zintuigervaringen en 3) de evaluatie van de zintuigelijke ervaringen (Bron: Tesse Bijlsma).

4.6 Resultaten: 6 ontwerpprincipes

4.6.1 Resultaten

Door de eerder beschreven ruimtelijke kenmerken te relateren aan de fenomenologische analyse van de ervaren toegankelijkheid en inclusiviteit zijn vervolgens **6 ontwerpprincipes** geformuleerd die belangrijk zijn voor het faciliteren van toegankelijkheid en inclusiviteit in stedelijke gebieden zoals Amsterdam.

De 6 ontwerpprincipes voor het faciliteren (of belemmeren) van toegankelijkheid en inclusiviteit in de Amsterdamse binnenstad in het algemeen en het Binnengasthuisterrein in het bijzonder.

Toegankelijkheid

1. Visuele toegankelijkheid voor voetgangers
2. Visuele toegankelijkheid voor fietsers
3. Afwezigheid van belemmeringen en obstakels voor voetgangers
4. Afwezigheid van belemmeringen voor fietsers

Inclusiviteit

5. Het verhogen van de inclusiviteit voor sociale interacties
6. Het verhogen van de inclusiviteit voor specifieke gebruikersgroepen door gebruikersstromen te scheiden doormiddel van variatie in oppervlaktes en hoogteverschillen.

Toegankelijkheid

Principe 1: Visuele toegankelijkheid voor voetgangers: door ondersteunende zichtlijnen op ooghoogte kan de toegankelijkheid voor voetgangers worden verhoogd. De toegankelijkheid wordt vergroot door *lange zichtlijnen* of door middel van *visueel permeabele objecten* op ooghoogte. *Bosjes of objecten* kunnen de ervaren toegankelijkheid verminderen.

Principe 2: Visuele toegankelijkheid voor fietsers: Door het introduceren van Ondersteunende lange zichtlijnen en ondersteunende overzichtelijkheid van de ruimte voor fietsers wordt de toegankelijkheid voor fietsers vergroot. Fietsers bewegen zich sneller voort dan voetgangers. Zichtlijnen ondersteunen hun activiteit alleen wanneer de zichtlijnen langer en hoger zijn dan die van bijvoorbeeld voetgangers. Ook de overzichtelijkheid van de ruimte om fietsers heen, is een vereiste voor de mogelijkheid voor fietsers om zich op tijd aan te passen aan eventuele obstakels.

Principe 3: Afwezigheid van belemmeringen en obstakels voor voetgangers: De toegankelijkheid voor voetgangers kan worden verhoogd door het vermijden van beweging belemmerende objecten en situaties voor voetgangers. Dit wordt bevorderd door de voetgangersruimte zo te ontwerpen dat 2 mensen elkaar altijd zonder belemmering kunnen passeren (tenminste 2-3 x lichaamsbreedtes). Wanneer er objecten zijn, zoals fietsenrekken dan moet die ruimte dus rondom die fietsenrekken voldoende breed ontworpen worden.

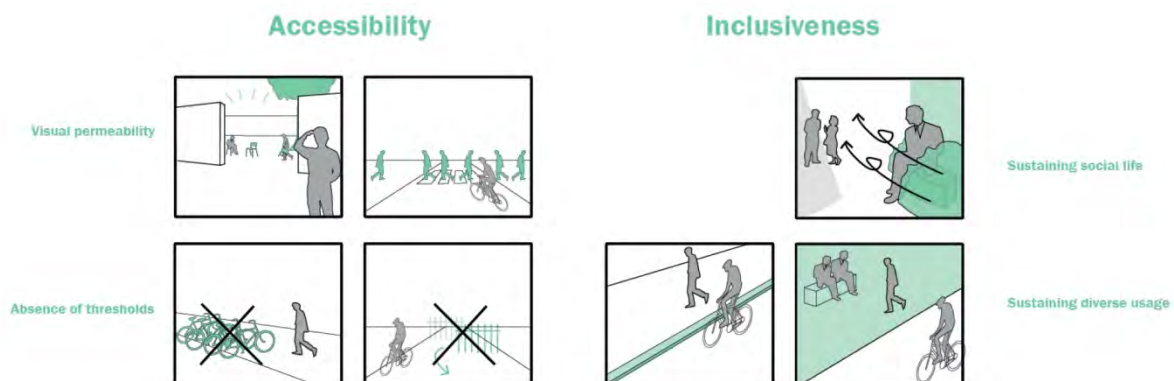
Principe 4: Afwezigheid van belemmeringen voor fietsers. Alle situaties die fietsers dwingen vaart te minderen, te remmen of af te stappen (hekken, kruisingen, oversteekplaatsen, onoverzichtelijke passages), verminderen de toegankelijkheid voor fietsers. Een overzichtelijk fietspad met open zichtlijnen in de verte en zonder obstructies verhoogt de toegankelijkheid.

Inclusiviteit

Principe 5: Het verhogen van de inclusiviteit voor sociale interacties. Dit wordt bevorderd door het ontwerpen van plekken met veel ruimte om ongestoord te staan en veel zitplekken om ongestoord en comfortabel te zitten. Comfortabel zitten wordt gefaciliteerd door zitplekken te creëren met het zicht op activiteiten (van anderen), met bescherming in de rug en bescherming voor ongewenste weersinvloeden en afscherming van stank (zoals diesel, benzine, rotte vis).

Principe 6: Het verhogen van de inclusiviteit door variatie in oppervlaktes en

hoogteverschillen. Wanneer het gebruik van de openbare ruimte wordt gedeeld door voetgangers en fietsers is het belangrijk dat de snellere fietsers niet verleid worden op de voetgangersgebieden te komen. Een kleine stoep (hoogteverschil) is niet voldoende. Het moet een flink hoogteverschil zijn die gescheiden voetgangers- en fietsactiviteiten in de ruimte kunnen garanderen. Daarnaast wordt scheiding van activiteiten (en verhoging van inclusiviteit binnen het totaalontwerp) bevordert door het aanbrengen van verschillen in structuur in de oppervlakte. Een glad, geasfalteerd wegdek voor fietsers ten opzichte van een iets gestructureerder, maar niet al te hobbelig pad dat iets minder aantrekkelijk is voor fietsers (bv een gravelpad zoals in Vondelpark) lijkt een optimale scheiding

Figuur 27 Principe 1: Visuele toegankelijkheid voor voetgangers. Visuele toegankelijkheid voor voetgangers kan worden beïnvloed door het spelen met de lengte van de zichtlijnen. Elementen: a) doorzichtigheid van objecten op ooghoogte en b) de breedte van de zichtlijnen.

Principe 2: Visuele toegankelijkheid voor fietsers Lange zichtlijnen op ooghoogte van de fietser bevorderen de visuele toegankelijkheid voor deze fietsers. Elementen: ruimte om hoeken van gebouwen, de breedte van de zichtlijnen en de aanwezigheid van een fietspad.

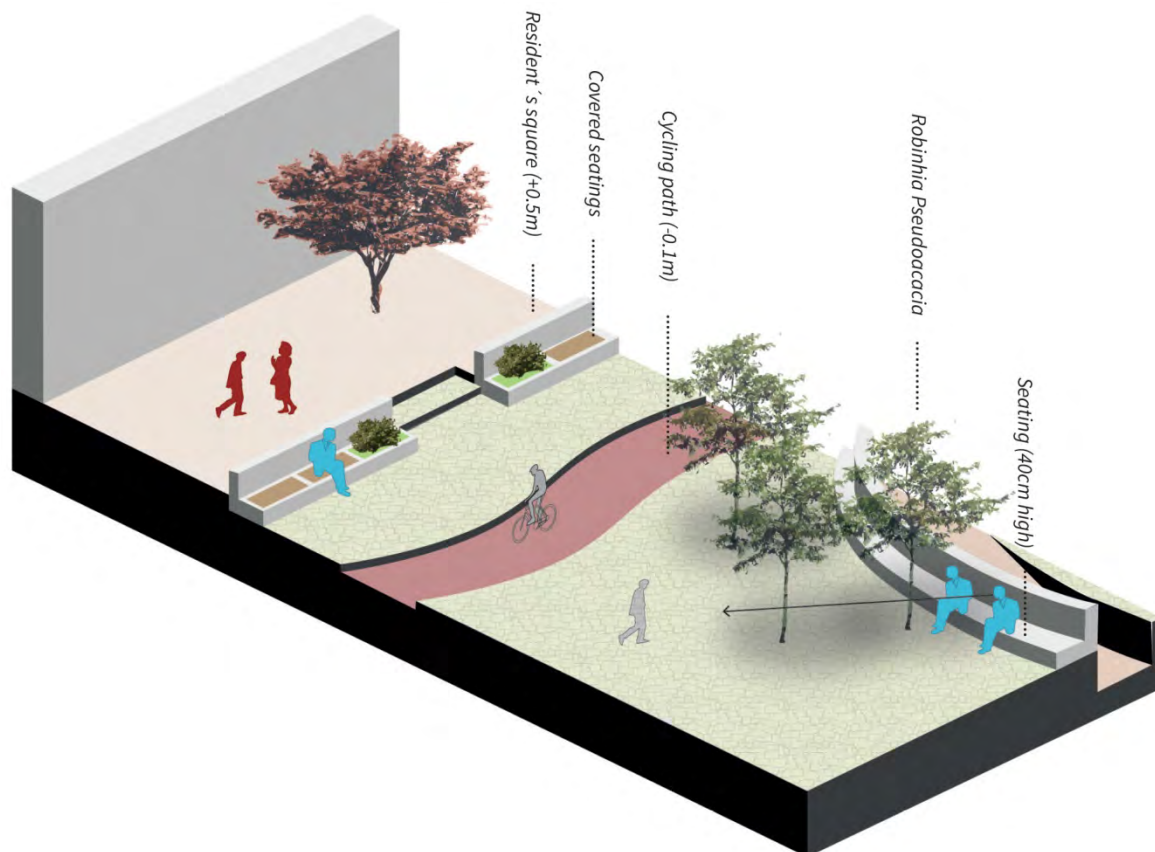
Principe 3: Afwezigheid van belemmeringen en obstakels voor voetgangers: De toegankelijkheid voor voetgangers wordt bevordert door het wegnemen van beweging belemmerende objecten en situaties. Elementen: maak het looppad ten minste 2 tot 3 keer zo breed als de breedte van een mens; verwijder obstakels.

Principe 4: Afwezigheid van belemmeringen voor fietsers. De toegankelijkheid voor fietsers wordt bevordert door het wegnemen van objecten en situaties die de fietser dwingen vaart te minderen of af te stappen. Elementen: (wegnemen van) hekken, hobbels, wandeloversteekpaden, obstakels, kruispunten).

Principe 5: Het verhogen van de inclusiviteit voor sociale interacties. Elementen: Comfortabel zitten wordt gefaciliteerd door zitelementen te plaatsen met het zicht op activiteiten (van anderen), met bescherming in de rug en bescherming voor ongewenste weersinvloeden en afscherming van stank. Daarnaast is ruimte een element dat sociale activiteit (praten, staan) bevordert.

Principe 6: Het verhogen van de inclusiviteit door variatie in oppervlaktes en hoogteverschillen. Elementen: Door het aanbrengen van hoogteverschillen worden fietspaden en voetgangerspaden gescheiden. Door het aanbrengen van een gladde ondergrond op fietspaden en reliëf voor voetgangersgedeeltes wordt de ruimte zo ontworpen dat verschillende functies (fietsen, lopen, staan, zitten) naast elkaar kunnen plaats vinden zonder elkaar te storen.

Bij het toepassen van deze principes moet vanzelfsprekend aandacht zijn voor de monumentale status van het BG terrein als stedenbouwkundig ensemble (Bron: Tesse Bijlsma).

Figuur 28 Voorbeeld van toepassing van de ontwerpprincipes: De inclusiviteit voor verschillende functies (fietsen, lopen, zitten, praten) wordt verhoogd door het aanbrengen van verschillende elementen in de ruimte, verschil in hoogte tussen fietspaden, voetgangersgebieden om door te lopen en voetgangersgebieden om te staan, te praten en te zitten. Mensen worden uitgenodigd te zitten door het aanbrengen van beschutte en comfortabele zitelementen met uitzicht op activiteiten van anderen (Bron: Tesse Bijlsma).

4.7 Conclusie & discussie fenomenologische en ruimtelijke analyse

Samenvattend kunnen we concluderen dat er een zestal ontwerpprincipes zijn geformuleerd die kunnen worden toegepast om de gewenste mate van toegankelijkheid en inclusiviteit op het BG terrein te bewerkstelligen. Daarnaast moet worden geconcludeerd dat bij de bouw van een gebouw met een dergelijke grote impact op de leefbaarheid van de directe omgeving als de UB, het raadzaam is eerst na te denken over de beheersing, sturing en afstemming van de gevolgen voor de omgeving voordat tot een definitief ontwerp van UB en omgeving wordt overgegaan.

In deze ontwerpstudie is een analyse gemaakt van de mate van openbaarheid van 23 Amsterdamse stadsgebieden. Aan de hand van de vier dimensies 1) eigenaarschap, 2) beheer, 3) mate van toegankelijkheid en 4) mate van inclusiviteit (geschikt voor diversiteit aan functies), werden 4 typen van openbaarheid onderscheiden (zie Figuur 18 en 19). Het Binnengasthuisterrein blijkt hierbij tussen model 3 en model 4 in te liggen (zowel wat betreft eigendom, beheer, inclusiviteit en toegankelijkheid blijkt het Binnengasthuisterrein niet aan de kwalificaties van een helemaal openbaar terrein te beantwoorden).

Omdat eigenaarschap en beheer aspecten van openbaarheid zijn waarop de ontwerper weinig invloed kan uitoefenen, heeft verdere analyse zich beperkt tot de aspecten "toegankelijkheid" en "inclusiviteit". Op grond van een ruimtelijke analyse van deze concepten (welke ruimtelijke elementen bevorderen of belemmeren toegankelijkheid respectievelijk inclusiviteit) en een fenomenologische analyse (welke elementen bevorderen of belemmeren de ervaren toegankelijkheid respectievelijk inclusiviteit) werden 6 ontwerpprincipes geformuleerd die toegepast kunnen worden in een context als

die van de Amsterdamse binnenstad om de mate van toegankelijkheid en inclusiviteit te variëren (zie Figuur 27).

Om deze ontwerpprincipes te kunnen toepassen in de toekomstige buitenruimte van het Binnengasthuisterrein, zoals die na de bouw van de UB er uit zal komen te zien, is helderheid nodig over de door de stakeholders gewenste mate van toegankelijkheid en inclusiviteit op het Binnengasthuisterrein. De direct betrokken stakeholders zijn de bewoners (vertegenwoordigd door VOL-BG), de UvA en de SDC. Een probleem blijkt echter te zijn dat hier geen duidelijkheid over bestaat. Op de bijeenkomst op 17 september in Perdu bleek bijvoorbeeld dat het zinvol is te praten over de wenselijkheid om fietsers die het BG terrein alleen als doorgangsroute gebruiken wel of niet toe te laten op het Binnengasthuisterrein. Ook blijkt uit de interviews (zie Hoofdstuk 3) dat er nog grote onduidelijkheid bestaat over de te verwachte drukte van studenten en medewerkers op piekmomenten en over de vraag hoe vaak die piekmomenten zich voor zullen doen.

In deze ontwerpstudie heeft Tessa Bijlsma ervoor gekozen om op grond van één van de modellen van openbaarheid (namelijk maximale toegankelijkheid en inclusiviteit) als uitgangspunt voor zijn ontwerp, de ontwikkelde ontwerpprincipes toe te passen op de buitenruimte van het Binnengasthuisterrein. Dit heeft geleid tot een voorbeeldontwerp dat als illustratie kan dienen van de manier waarop deze ontwerpprincipes kunnen worden toegepast. Dit experimentele ontwerp is terug te vinden in het oorspronkelijke verslag van de studie van Tessa Bijlsma.

Een belangrijk discussiepunt in de bijeenkomst in Perdu was de vraag of het ontwerp van het Binnengasthuisterrein een hoge of juist een lage inclusiviteit voor de functie fietsen zou moeten hebben: in het ene geval zal een prominente doorgaande stadfietsroute door het Binnengasthuisterrein leiden, in het andere geval zal de route voor de fietsers er juist omheen leiden. Een heel belangrijk punt om op te merken is echter dat uitgaande van de ontwikkelde ontwerpprincipes a) de beslissing hoe dan ook consequenties heeft voor de meest optimale locatie van de ingang van de fietsenkelder en b) voor de aansluiting op het Amsterdamse fietsnet.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Hoofdconclusies

In dit rapport zijn de resultaten beschreven van drie studies. In een framing analyse (Casper Kruizinga) is in beeld gebracht hoe de verschillende stakeholders zichzelf, elkaar, het probleem en oplossingen rond het Binnengasthuisterrein beschrijven. In een ontwerpstudie (Tesse Bijlsma) zijn door middel van een ruimtelijke en een fenomenologische studie van het Binnengasthuisterrein en van 23 andere (semi-)openbare ruimtes in Amsterdam, 6 ontwerpprincipes geformuleerd. Met behulp van deze ontwerpprincipes kunnen de twee belangrijkste (beïnvloedbare) bouwstenen van openbaarheid voor het Binnengasthuisterrein worden vormgegeven (namelijk inclusiviteit en toegankelijkheid). Tenslotte is het belang van groen voor het Binnengasthuisterrein verkend in een literatuurstudie.

Uit de framing analyse komt naar voren dat leden van de VOL-BG redelijk positief staan tegenover de nieuwe Universiteitsbibliotheek als onderdeel van het Binnengasthuisterrein. De framing analyse maakt duidelijk dat de VOL-BG als volwaardige meedenker gezien wil worden als het gaat om ingrepen in hun directe woonomgeving. Tijdens de discussie in Perdu gaven ze aan zich veel zorgen te maken over de impact van het gebruik van de nieuwe UB op het hele BG terrein.

Een belangrijke uitkomst van de ontwerpstudie is dat bij het ontwerp van de UB op het Binnengasthuisterrein *eerst* moet worden nagedacht over de verwachte impact van het gebruik van de Universiteitsbibliotheek op het hele Binnengasthuisterrein. Dat kan ook consequenties hebben voor het ontwerp van de bibliotheek zelf (bv de locatie van de fietsenkelder). Daarnaast moet ook *eerst* worden nagedacht over de (gewenste) positie van het Binnengasthuisterrein in het centrum van Amsterdam, voordat de door Tesse Bijlsma ontwikkelde ontwerpprincipes daadwerkelijk kunnen worden toegepast bij het maken van een ontwerp.

Het is dus opvallend dat twee heel verschillende invalshoeken van onderzoek convergeren tot dezelfde hoofdconclusie: dat bij een project van een dergelijke omvang als de bouw en het in gebruik nemen van de universiteitsbibliotheek, de impact op de omgeving als geheel eerst moet worden geanalyseerd. Dat kan consequenties hebben voor zowel delen van het ontwerp van de UB (bijvoorbeeld de locatie van de ingang van de fietsenkelder), als voor het ontwerp van de buitenruimte van het Binnengasthuisterrein. De tweede conclusie is dat het verstandig is alle stakeholders daarbij te betrekken.

Doelen en resultaten van het onderzoek

Zowel VOL-BG als UvA hebben aangegeven te willen samenwerken bij de verdere ontwikkeling van het terrein, na de jaren van juridische strijd in het verleden. Het doel van het onderzoek is dan ook om na te gaan of en waarover er al sprake is van toenadering of nog steeds vooral van verschillen. Op een aantal punten sluiten de frames van VOL-BG en UvA op elkaar aan, maar op belangrijke punten is de indruk dat ze elkaar op dit moment uitsluiten. Voor de leden van VOL-BG hangt dit nauw samen met hun ervaringen in het contact met de UvA in het verleden. Dit betekent dat van beide kanten een extra inspanning nodig is om tot de gewenste samenwerking te komen. Hierbij zou een integratief onderhandelingsproces kunnen helpen, onder begeleiding van een facilitator die alle betrokkenen vertrouwen. De weergave van de frames van alle partijen in het verslag van Casper Kruizinga draagt bij aan een belangrijke stap daarin, namelijk om elkaar beter te begrijpen. Het advies is dan ook om binnenkort onder leiding van een goede, onafhankelijke facilitator een paar gesprekken te voeren in een klein groepje, om te bespreken onder welke voorwaarden samenwerking kan worden gestimuleerd en de onderhandelingsruimte kan worden vergroot. Voorwaarde daarvoor is wel, dat een facilitator gezocht wordt die door alle partijen wordt geaccepteerd.

5.2 Van distributief naar integratief onderhandelen

In het participatieve proces waarin UvA, SDC en VOL-BG proberen te komen tot een gedeelde visie op de inrichting en het beheer van het BG, ervaart de VOL-BG onvoldoende “participatie”: VOL-BG geeft aan vooral vooraf betrokken te willen worden bij besluitvorming, in plaats van achteraf geïnformeerd te worden over een ontstane situatie. Het participatieproces krijgt hierdoor het karakter van een onderhandelingsproces. Het gaat hierbij dan over onderhandelingen over de inrichting en het gebruik van de openbare ruimte. Aarts e.a. (2014) wijzen er op dat dit type onderhandelingen wordt gekenmerkt door het feit dat het onderhandelingen zijn zonder alternatieven of concurrenten: het gaat hier niet om een onderhandeling over de prijs van een auto (waarbij je eventueel ook bij een andere leverancier een goedkopere kan kopen), maar het gaat hier om onderhandelingen over de inrichting van een beperkte hoeveelheid ruimte en het gaat om onderhandelingen tussen partijen die tot elkaar veroordeeld zijn, nu en in de toekomst. Bij dit type onderhandelingen laten partijen zich soms meeslepen in een verschuiving van onderhandeling naar strijd. Dat is ook precies wat lijkt te gebeuren in de beschreven “issues”. Een voorbeeld daarvan is de discussie over bv de “fietsenkelder”. Wat ligt hier mogelijk aan ten grondslag?

De onderhandelingen tussen VOLBG en UvA lijken kenmerken te hebben van een zogenaamd distributief onderhandelingsproces, waarbij elke partij in de onderhandeling probeert vooral zijn eigen probleem op te lossen: zo heeft VOL-BG wonen (rust, knusse hoekjes en groen) als prioriteit staan en de UvA vooral studeren en werken. Een kenmerk van een distributief onderhandelingsproces is, dat winst voor de één, verlies voor de ander betekent. Hierdoor dreigt een verschuiving van onderhandeling naar vechten. Het gevaar van een distributief onderhandelingsproces is ook, dat onderhandelingen leiden tot compromissen die onbevredigend zijn voor alle partijen en niet het maximaal mogelijke bereiken.

Juist voor onderhandelingen over ruimtelijke conflicten waarbij partijen tot elkaar veroordeeld zijn is het volgens Aarts e.a. (2014) raadzaam over te stappen naar een zogenaamd integratief onderhandelingsproces. Daarbij is het doel niet zozeer het vinden van een compromis, maar vooral dat de partijen samen onder begeleiding van een onafhankelijke professional samenhangende doelen en belangen formuleren. Dat kan worden bereikt door het faciliteren van een proces waarbij partijen hun twijfels, angsten en bezwaren expliciet maken en inbrengen in het onderhandelingsproces. Uitgangspunt voor een dergelijk proces is dat alles in openheid en vertrouwen bespreekbaar moet zijn en dat men vanuit dat uitgangspunt tot een grotere onderhandelingsruimte en een beter eindresultaat komt. Een voorwaarde is dat de partijen het eerst met elkaar eens worden over de procescondities, dat wil zeggen hoe, wanneer en waar zal worden verkend en keuzes worden gemaakt. Ook zullen partijen het eens moeten worden welke stakeholders aan tafel moeten zitten. Het vinden van gedeelde belangen en doelstellingen wordt ook wel “frame-alignment” genoemd. Welke mogelijkheden zijn er tussen bewoners en UvA voor “frame-alignment” in een integratief onderhandelingsproces?

5.3 Frame-alignment: op zoek naar overeenkomstige belangen

Bij de analyse van de probleemframes van bewoners en UvA springen de overeenkomsten het meest in het oog: beiden streven naar een leefbaar Binnengasthuisterrein waarin gewoond, gespeeld, gewerkt en gestudeerd kan worden. Verschillen hebben met name betrekking op de prioritering: zo is de toekomstige leefbaarheid van het gebied prioriteit nummer één voor de VOL-BG terwijl de UvA nu vooral *zonder oplopende kosten* de UB wil realiseren. De overeenkomsten in probleemframes kunnen als uitgangspunt beter worden benut ten behoeve van “bridging”.

Wanneer we de posities van VOL-BG, UvA en SDC onder de loep nemen, wordt duidelijk dat juist nu een zogenaamd “opportunity window” bestaat voor het vinden van gemeenschappelijke belangen en doelen in een integratief onderhandelingsproces.

De noodzaak om het terrein opnieuw in te richten biedt een “window of opportunity” voor het benutten van de overeenkomsten van de frames en het overwinnen van de huidige onverenigbare elementen. VOL-BG wil als dagelijkse gebruiker betrokken worden bij het ontwerp, inrichting en beheer van de omgevingsruimte. VOL-BG is in het verleden goed in geslaagd om netwerken te mobiliseren en voor haar belangen op te komen. Als de VOL-BG het gevoel heeft niet als volwaardige partij bij het proces betrokken te worden, waarbij inrichting, beheer en ontwerp van de omgeving wordt vastgelegd, zal geneigd zijn weer te doen waar ze in het verleden succesvol in was. Het lijkt daarom in het belang van beide partijen om in een integratief onderhandelingsproces te komen tot het identificeren en bij elkaar brengen van belangen, meer in het bijzonder 1) dat een open discussie wordt gevoerd over de inrichting van het Binnengasthuisterrein (belang Vol-BG en UvA) waarbij 2) verdere acties van de bewoners die vertraging van de bouw bewerkstelligen, worden voorkomen (belang UvA).

5.4 Integrale ontwerpopgave (ontwerp)

Uit het onderzoek van Tesse Bijlsma komt naar voren dat mate van openbaarheid van een plek wordt bepaald door de dimensies 1) eigenaarschap, 2) beheer, 3) toegankelijkheid en 4) inclusiviteit. Voor het ontwerpen van de openbare ruimte zijn vooral de concepten inclusiviteit en toegankelijkheid van belang. Het begrip *inclusiviteit* verwijst naar de mate waarin een specifiek ontworpen plek in staat is verschillende functies (bv fietsen, wandelen, zitten) te combineren. Gebruikers van de openbare ruimte ervaren een hoge *toegankelijkheid* wanneer ze bijvoorbeeld een goed overzicht over de ruimte hebben (zichtlijnen).

Op grond van de vier dimensies van openbaarheid worden vervolgens 4 archetypen van openbaarheid onderscheiden:

1. Een afgesloten privé tuin (privaat + lage toegankelijkheid en inclusiviteit);
2. Een openbaar toegankelijke privé tuin (privaat + hoge toegankelijkheid en inclusiviteit);
3. Een openbaar hofje dat toegankelijk is, maar afgesloten met een hek dat fietsers dwingt af te stappen (publiek + lage toegankelijkheid en inclusiviteit);
4. Een plein met bankjes en fietsroutes en een speeltuin (publiek + hoge toegankelijkheid en inclusiviteit).

Het Binnengasthuisterrein zit tussen archetypen 3 en 4 in. Het is een publieke ruimte waarvoor het primaat van de beheersverantwoordelijkheid bij de gemeente ligt. Belangrijk onderwerp van gesprek voor een integratief onderhandelingsproces is het definiëren van de gewenste mate van toegankelijkheid en inclusiviteit door de directe gebruikers van het gebied. Pas wanneer dat helder is, kunnen de 6 door Tesse Bijlsma ontwikkelde ontwerpprincipes worden toegepast om het Binnengasthuisterrein te ontwerpen.

Tesse Bijlsma heeft in de door hem uitgevoerde voorbeelduitwerking (Bijlsma, 2014) de aanname gedaan dat het gebied maximaal inclusief en toegankelijk moet zijn. Tijdens de discussie na de presentatie van beide masterstudies in Perdu op 17 september 2014 bleek dat een open discussie tussen vertegenwoordigers van de belangrijkste stakeholders (UvA, VOL-BG en SDC) op dit punt mogelijk tot geheel nieuwe inzichten kan leiden. Bij het voeren van die discussie is het zaak aandacht te schenken aan de volgende aspecten van toegankelijkheid en inclusiviteit:

1. Toegankelijkheid: ten aanzien van de mate van toegankelijkheid zal discussie gevoerd moeten worden over de vraag of het Binnengasthuisterrein maximaal of minimaal toegankelijk moet zijn. Of toch ergens er tussen in? Moet het terrein altijd en voor iedereen toegankelijk zijn of moet het terrein bv s' nachts afgesloten worden? Moet gefaciliteerd worden dat alleen studenten, medewerkers en bewoners het terrein bezoeken of moet de toegankelijkheid ook worden gefaciliteerd voor toeristen en overige passanten?
2. Inclusiviteit: Ten aanzien van de mate van inclusiviteit moet de discussie gevoerd worden over de vraag welke functies op het BG terrein moeten worden gefaciliteerd? Willen de stakeholders de functies wandelen, zitten, zich verpozen, barbecueën en feesten op het Binnengasthuis terrein of niet? En welke functies willen zij faciliteren en welke willen ze juist afremmen?.

Deze discussie lijkt belangrijk en lijkt gerelateerd aan belangrijke discussie punten zoals die in de framing analyse naar voren kwamen (issue over bezoekersaantallen en issue over fietsenkelderlocatie). Een afgeronde discussie op deze punten levert dus een set aan ontwerpcriteria voor toegankelijkheid en inclusiviteit op het Binnengasthuisterrein. In de uitwerking hiervan naar een ontwerp kunnen de ontwerpprincipes van Tessa Bijlsma worden toegepast. Voor een uitgebreide beschrijving van de 6 ontwerpprincipes verwijzen we naar H4.5.

5.5 De functie van groen

Ten slotte is het bij de uitwerking van het ontwerp voor de openbare ruimte van het Binnengasthuisterrein zaak aandacht te hebben voor het groen en de onverharde openbare ruimte. Groen als ontwerpmiddel kan gebruikt worden om de ontwerpcriteria ten aanzien van inclusiviteit en toegankelijkheid vorm te geven.

Groen (in al zijn verschijningsvormen) heeft eigenschappen die van invloed kunnen zijn op de verspreiding van geluid, groen kan bijdragen aan het vertraagd afvoeren van (regen) water, het heeft de potentie om het hitte eiland effect waar veel steden met name in de zomer mee kampen te reduceren, het kan schaduwplekken creëren waardoor verblijf in de openbare ruimte in de zomer aangenaam blijft, het is van invloed op de fijn stof verspreiding, maar kan ook de ventilatie belemmeren. Steeds meer onderzoek laat zien dat er een positieve relatie is tussen groen en stress reductie. Belangrijk is om te beseffen dat groen ook van invloed kan zijn op de (sociale) veiligheid doordat het bijvoorbeeld zicht op de openbare ruimte kan ontnemen. Groen vraagt om ook onderhoud, maar beheer ingevuld door / met de gebruikers (bewoners) van het gebied kan ook weer tot een vergroting van de sociale cohesie leiden. (voor een uitgebreide analyse van het belang van groen in de openbare ruimte verwijzen we hier naar Brouwer, S., Eshuis, T, Galli, G., Hoeke, G., Tian, L. (2013) *Effects of Urban Green and Wishes & concerns of VOL-BG members regarding the Binnengasthuisterrein. ACT-report, Wageningen*).

5.6 Kans ter discussie

In relatie tot de discussie rond inclusiviteit, kwam tijdens de eerder genoemde discussie in Perdu de vraag naar voren of het wenselijk is om de functie "doorgaande fietsroute" in de toekomst te faciliteren op het Binnengasthuisterrein. In die discussie werd geopperd dat het misschien wenselijker is de fietsers buiten het Binnengasthuisterrein om te leiden (lage inclusiviteit en toegankelijkheid voor fietsers). Uitgaande van de ontwikkelde ontwerpprincipes zal een keuze consequenties kunnen hebben voor de meest optimale ingang voor de fietsenkelder en voor de aansluiting van het BG terrein op het Amsterdamse fietsennet. Er zijn veel argumenten die hiervoor pleiten: bewoners verwachten veel overlast van de locatie van de fietsenkelder, ze verwachten veel onveilige verkeerssituaties, er is grote onzekerheid ten aanzien van de verwachte toename van het aantal studenten en medewerkers die gebruik gaan maken van de UB.

De discussie wordt op het scherpst van de snede gevoerd omdat de toegankelijkheid voor fietsers op het Binnengasthuisterrein directe consequenties heeft voor de locatie van de fietsenkelderingang in het ontwerp van de Universiteitsbibliotheek. Opmerkelijk genoeg, gaf een vertegenwoordiger van de gemeente tijdens deze discussie aan, dat deze optie (fietsers buiten het BG terrein) vanuit het perspectief van de gemeente niet onbespreekbaar is. De UvA lijkt vooralsnog niet welwillend om te praten over de mogelijkheid fietsen te weren van het Binnengasthuisterrein en de ingang van de fietsenkelder te verplaatsen naar de Doelenstraat. Het is echter mogelijk dat de weerstand van de UvA geheel en al voortkomt uit haar angst dat de bouw van de UB nogmaals vertraagd gaat worden. Wanneer we de wensen van de VOL-BG naast die van de UvA leggen, kan het namelijk, gezien de verwachte toekomstige belasting van het Binnengasthuisterrein door studenten en medewerkers van de universiteit, ook voor de UvA wenselijk blijken de fietsers buiten het BG terrein om te leiden. Het lijkt dan ook verstandig in een open discussie het zoeken van gezamenlijke belangen en doelen ook in deze context te exploreren. In dit licht moet ook de opmerking van de architect André van Stigt

(Architectenbureau J. Van Stigt) samen met MVSA Architects verantwoordelijk voor het ontwerp van de UB gezien worden als een ondersteuning van deze visie:

"Oplossingen voor conflicten ten aanzien van overlast liggen in de openbare ruimte. Mijn ervaring is dat een integratieve benadering juist leidt tot een versnelling. Processen kunnen prima naast elkaar lopen en elkaar juist bij tijd en wijle kruis bestuiven. Er is zeker nog tijd. Het duurt nog 14 maanden voordat de eerste steen wordt gelegd en de UB gaat pas over drie jaar open." (André van Stigt in de discussie bij Perdu van 17-09-2014)

5.7 Concreet advies

Sinds het voorjaar van 2014 is er een commissie die zich richt op het ontwerp en de inrichting van de buitenruimte van het Binnengasthuisterrein. Ons advies aan de drie betrokken partijen (UvA, VOL-BG en SDC) is in een integratief onderhandelingsproces te kiezen voor het zoeken naar gezamenlijke belangen en doelen. Daartoe is het van belang een onafhankelijke innovatiemakelaar aan het proces toe te voegen. Het SDC heeft zich in het proces opgesteld als facilitator en men zou kunnen denken dat zij die rol op zich kan nemen. Met nadruk willen we opmerken dat ook de SDC een eigen verantwoordelijkheid en dus een eigen belang heeft: een innovatiemakelaar moet dus echt vrij van belangen kunnen opereren.

-
1. Besluit om budget vrij te maken voor innovatiemakelaar.
 2. Besluit hem/haar aan te stellen voor bepaalde periode.
 - a. Bijvoorbeeld een jaar, af te sluiten met een evaluatie en afhankelijk van de uitkomst een verlenging.
 3. Benoem een sollicitatie commissie met daarin in ieder geval de vertegenwoordigers van de drie partijen bij elkaar (SDC, VOLBG, UvA). Mogelijk aan te vullen met extra stakeholders (tijdens de bijeenkomst in Perdu werd bijvoorbeeld de Fietzersbond genoemd).
 4. Geef de innovatiemakelaar dit rapport als voorbereiding, de interviews en het rapport van Casper Kruizinga evenals het rapport van Tesse Bijlsma.
 5. Geef de innovatiemakelaar de opdracht om zorg te dragen voor een integratief onderhandelingsproces, waarin eerst overeenstemming wordt bereikt over het onderhandelingsproces zelf en daarna het BG-terrein. De huidige issues zoals beschreven in dit rapport spelen daarin een rol, maar er wordt uitdrukkelijk gestreefd naar het verbreden van de onderhandelings thema's (vergroten van de taart) met gezamenlijk te formuleren belangen, doelen, en wensen ten aanzien van de inrichting en het beheer van het BG-terrein, waarbij het belangrijkste issue de fietsenkelder, maar ook de issues campusdiscussie en de te verwachten bezoekersaantallen worden opgelost.
 - a. De innovatiemakelaar organiseert bijvoorbeeld iedere maand een sessie van een dagdeel.
 - b. Ook verzorgt de innovatiemakelaar de afstemming met het lopende ontwerpproces rond de Universiteitsbibliotheek.
 6. Formuleer ontwerpcriteria op basis van een gezamenlijke stellingname over de gewenste inclusiviteit en toegankelijkheid op het Binnengasthuisterrein (rapport Tesse Bijlsma)
 7. Zoek een architect om de openbare ruimte van het Binnengasthuisterrein in te richten en gebruik daarvoor dezelfde sollicitatiecommissie.
 8. Geeft de architect expliciet de opdracht de 6 door Tesse Bijlsma gedefinieerde ontwerpprincipes toe te passen op de geformuleerde ontwerpcriteria. En geef daarbij aan dat groen een van de bouwstenen moet zijn voor het ontwerp van de openbare ruimte van het Binnengasthuisterrein.
-

Bronnen

- Aarts, A.; Steuten, C en van Woerkom, C (2014) Strategische Communicatie: principes en toepassingen. Van GorcumBV, ISBN folioboek 978 90 232 5301 3
- Aydin, C. (red) 2007, De vele gezichten van de fenomenologie. Uitgeverij Klement-Pelckmans, Univ Twente
- Bijlsma, T. (2014) "the phenomenology of publicness: designing an accessible and inclusive Binnengasthuis area". Mater Thesis Landscape Architecture, Wageningen.
- Brouwer, S., Eshuis, T, Galli, G., Hoeke, G., Tian, L. (2013) Effects of Urban Green and Wishes & concerns of VOL-BG members regarding the Binnengasthuisterrein. ACT-report, Wageningen.
- Van Etteger, R., 2015, forthcoming. The aesthetics of landscape architecture and designed landscapes. Wageningen: Wageningen University [PhD thesis].
- Gehl, J., 2010. Cities for People, Washington D.C.: Island Press.
- Gemeente Amsterdam, 2006. Hoofdnet Fiets. Available at: <https://www.amsterdam.nl/publish/pages/217317/hoofdnetfiets.pdf> [Accessed June 30, 2014].
- Gray, B. (2003); *Framing of Environmental Disputes*: in R. G. Lewicki, Making sense of intractable environmental conflicts: concepts and cases (pp. 11-34). Washington DC: Island Press.
- Gray, B. (2004); *Strong Opposition: Frame-based Resistance to Collaboration*. Journal of Community & Applied Social Psychology, 166-176.
- Kaufman, S; Elliot M., Shmueli (2003a). *Frames, Framing and Reframing*. - Beyond intractability. <http://www.beyondintractability.org/>
- Kaufman, S. E. (2003b). *Using Retrospective Frame Elicitation to Evaluating Environmental Dispute Resolution*: In L. e. Bingham, Evaluating Environmental Dispute Resolution. Washington, D.C.: Resources for the future.
- Kruizinga, C. (2014) "Visies op de problematiek rond het Binnengasthuisterrein". Deeluitwerking in kader van Master Thesis Rural Innovation, Wageningen.
- Kruizinga, C. (2015), "What's in the Frame? Een case studie naar het ontwikkelingsproces van de UB op het Amsterdamse Binnengasthuisterrein: een framing analyse naar de frames van de Universiteit van Amsterdam, de VOL-BG en het stadsdeel Centrum", Master Thesis Rural Innovation, Wageningen.
- Lieshout, M. A. (2006). *De straat is van ons allemaal: een studie naar conflicten in publieke ruimtes en de rol van de overheid*. Wageningen: Wageningen University and Researchcentrum: Communicatiewetenschap.
- Malnar, J.M. & Vodvarka, F., 2004. Sensory design, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Putnam, R. (2000) Bowling alone. The collapse and revival of American Community. New York: Simon and Schuster
- Shmueli D. Eliot, M. en Kaufman, S. (2006). Frame Changes and the Management of Intractable conflicts. Conflict Resolution Quarterly, (24).
- Woodruff-Smith, D., 2013. Phenomenology. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Available at: <http://plato.stanford.edu/entries/phenomenology/>.
- VOL-BG (2012). Onderzoeksaanvraag Wetenschapswinkel Wageningen UR.

Wageningen UR, Wetenschapswinkel
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
T (0317) 48 39 08
E wetenschapswinkel@wur.nl

www.wageningenUR.nl/wetenschapswinkel

Wageningen UR (University & Research centre) ondersteunt met de Wetenschapswinkel maatschappelijke organisaties als verenigingen, actiegroepen en belangenorganisaties. Deze kunnen bij ons terecht met onderzoeksvragen die een maatschappelijk doel dienen. Samen met studenten, onderzoekers en maatschappelijke groepen maken wij inspirerende onderzoeksprojecten mogelijk.

